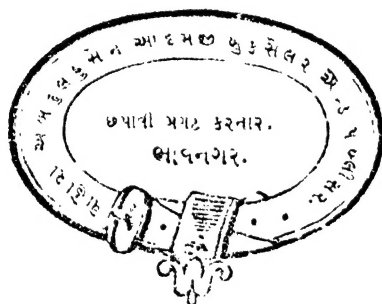

૪૬૩૮

શમશેર વહાદુર
 પૃથીરાજ ચહુઆણ નાટક
 ત્રીઅંકી.

ખતાવનાર

લેશી બીખારામ શવજી કનૈયા, ભાવનગર.

(આ પુસ્તક છપાવવાનો હક્ક પ્રસીદ્ધ કર્તાને રોષિયે છે
 ભગવી ખતાવવાનો તમામ હક્ક કર્તાનાસ્વાધીનમા છે.)

આવૃત્તી પેલેલી ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૪૭ સને ૧૮૯૦.

કીંમત છ આના.

૪૬૩૮

શમશેર બહાદુર
પૃથીરાજ ચહુઆણ નાટક
ત્રીઅંકી.

બનાવનાર

જેશી ભીખારામ શવજી કનૈયા.

BHAVNAGAR

છપાવી પ્રગટ કરનાર.

વોહોરા અબદુલહુસૈન આદમજી.

બુકસેલર—ભાવનગર.

ખાસ.

શ્રી દ્વારકાં નૌત્તમ નાટક મંડળીને માટે

આવૃત્તી પેહેલી

અમદાવાદ:

ધીકાંટે યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યો.

(આ પુસ્તક છપાવવાનો હક પ્રસીદ્ધ કર્તાને સોંપ્યો છે
ભજવી બતાવવાનો તમામ હક કર્તાના સ્વાધીનમાં છે.)

સંવત ૧૯૪૬. સને ૧૯૯૦.

કીંમત છ આના.

પ્રસ્તાવના.

આ નાટક રચવા મારો પ્રથમ મત હતો અને જુનાગઢ મંડળીના મેનેજરના કહેવાથી જન્મદી રચી બહાર પાડ્યો. તેમજ શ્રી દ્વારકાં નૌત્તમ નાટક મંડળીએ પણ આ ખેલ સારો ભજવી ખતાવ્યો તેથી ઉપકાર માનું છું.

આ નાટક હાલમાં શ્રી દ્વારકાં નૌત્તમ નાટક મંડળી તથા જુનાગઢ ધી વસંત વિલાસ નાટક મંડળી અને ભજવી ખતાવે છે. આ નાટક ઘણી કરકસરથી અને ટુંકામાં લીધું છે કેમકે બહુ મોટું કરવાથી અને ખેલ વધારે પહોંચવાથી માણસના કામઘામાં ખસેલ પ. હોયે તેથી રીતસર પાંચ કલાકની મુદતમાં ખેલ પુરો થાય તેવી ગોઠવણ પ્રથમથીજ કરવામાં આવી છે આની અંદર કેટલીક ચુકો હશે માટે વીદ્વાનવર્ગ ક્ષમા કરી સુધારી વાંચશો એવી આશા રાખું છું. ઉપરની એ મંડળીને ભજવવાની છુટ છે.

આ ખેલનાં ગાયનની પેહેલી આવૃત્તી મેં કાઢી હતી તે હજાર પ્રત ત્રણ માસમાં ખપી ગઈ છતાં બીજી આવૃત્તી ઠકર પ્રાણજીવન હરખજીને કાઢવા આપી છે ત્રીજી આવૃત્તીનો તમામ હક અને ભજવી ખતાવવા વીશે સર્વે જાતનો હક રચનારે મેં પોતેજ સ્વાધીન રાખેલ છે માટે કોઈએ કરાર શીવાય ગેર ઉપયોગ કરવો નહીં. કરશે તો સરકારના ગુનેગાર થશે.

લી૦ જોશી લીખારામ શવજી કનૈયા.

પાત્રવર્ગ.

અનંગપાળ—તુવર વંશમાં દીક્ષીનો રાજા, પૃથ્વીરાજની માનો આપ
પ્રધાન—અનંગપાળનો.

જેશી—રાજરૂપી.

પૃથ્વીરાજ—અજમેરનો રાજા અને જયચંદની માસીનો દીકરો.
ચહુવાણ વંશમાં.

કચમાશ—તેનો પ્રધાન અને કર્ણાટકીનો ચાર.

કચની—ગુણકા.

ભોળોભીમ—ગુજરાતમાં અણહીલપુરનો રાજા.

પ્રધાન—તેનો પ્રધાન.

અમરશોગ—ભોળાભીમનો શુરવીર.

જેતસીપરમાર—આપ્ત પર્વતનો રાજા.

પ્રધાન—તેનો પ્રધાન.

ઠંઠનકુવરી—જેતસીપરમારની દીકરી પૃથ્વીરાજની સ્ત્રી.

માલતી—તેની દાસી.

શીપાઈ—જેતસીપરમારનો.

કર્ણાટકી—સયોગતાની દાસી અને કચમાશની રાખેલ સ્ત્રી.

સયોગતા—જેયચંદ રાઠોડની દીકરી, પૃથ્વીરાજની સ્ત્રી.

શાહમુદીન—ગોરીવંશમાં ગીજનીનો રાજા.

ચંદ—પૃથ્વીરાજનો ભાટ.

જયચંદ—કનોજનો રાજા પૃથ્વીરાજની માસીનો દીકરો.

હાહુડીરાયહુમીર—પૃથ્વીરાજનો એક મોટો સામદ.

સેનાધીપતી—પૃથ્વીરાજનો.

ચામુશ્રવા—દુર્વાસાનો શીશ્ય.

વીરભદ્ર—શંકરનો ગણ.

ચામુંડરાય—ગુજરાતનો રાજા.

બેગમ—શાહમુદીનની સ્ત્રી.

પછીથી કેટલાક શીપાઈઓ વીગેરે.

સમશેર બહાદુર પૃથુરાજ ચહુઆળ નાટક.

ઇશ્વરસ્તુતી.

(સર્વ પાત્રો.)

ધનાશ્રીની ગજલ.

દતારી દીન દયાળ, કૃપા સીંધુ, દતારી દીન દયાળ; ટેક.
ગઢબુનો ગિરનાર જે ગંભીર, વૃક્ષવટા લ્યાં વિસાળ. કૃપા.
દામોદર કુંડ દેખીને દીનનીશ, શેવકની લ્યો સંભાળ કૃપા.
મીન વરાહ કમઠ નર હર બળી, વામન રૂપ રૂસાળ કૃપા.
અદભુત લીલા શોભે અનુપમ, દેખી તરવર ડાળ, કૃપા.
મોર અપૈયા શોર મનોહર, પ્રેમી જન પ્રત્યુપાળ; કૃપા.
દુઃખન કેરું કાઠ નિકંદન, તે જન હરદમ ટાળ્ય; કૃપા.
સ્તુતી સદાય અનુચર સરવે, તમ શરણે તતકાળ; કૃપા.
“ભીખન” શેવક ભાવ થકી કહે, નેક નજર કરી ન્યાળ કૃપા.

અંક પેહેલો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—દીક્ષીમાં અનંગપાળની કચેરી.

સીપાઈ—(નેપથ્યમાં) દીક્ષીપતી મહારાજ ધીરાજ અન-
ગપાળને ઘણી ખમા નીચા રખો મેહેરઆન.

વિદુષક—સહુની પેહેલો શું બશી મરજી, સપાટાંની જાતને

અપલક્ષણ પડયું; દરબારી કુતરા ન હત તો દુનીયામાં ઢાંકણું દે-
વાઈ જત.

અનંગપાળ—વિદુષક તું હજી ગાંડો મઠયો નહીં રાજ-
દરબારની તને બીલકુલ સમજ નથી વિચારીને બોલ તો ઘણું સાર.

વિદુષક—ભુલ્યો સાહેબ મારા ઉપર ગુસ્સે ન થાજે હું
આપનો કુતરો છું માટે ચુકાને ભરી પડ્યો તેથી માફ કરજો.

અનંગપાળ—વિદુષક તારૂં નીચપણું મઠયું નહીં હલકા
બોલતાં તને વિચાર નથી “કુતરા” એ શબ્દ ક્યાં જોઈએ.

વિદુષક—મેં કાંઈ આપને કુતરા કીધા નથી જે દરબારી
કદી ચાટે તે કુતરા ગણાય છે.

અનંગપાળ—એવકુદ્દ ઝાઝી ધવરી કરીશ તો હમણાં પેહે-
રેજીગીર કરીશ માટે પહેલો તું મીથ્યા બકવા નકર.

વિદુષક—પછી કરીશ, ભુલ્યો બાઈસાહેબ આપને વડાને
વીકાર ન રાખજો જોઈએ, (એટલામાં શીપાઈ વચમાં.)

શીપાઈ—સાચ મેરેકું બોત સતાતાહે ઉસ્કા બંદોબસ્ત
કરકે રખો તો ધમી સાર છે.

વિદુષક—ચેંચુ મુક, ચટણીખાં શું વચમાં બડબડ કરેછે.

અનંગપાળ—શું આ રાજ કચેરી છે કે મસ્કરી કુતરાની
માફક વચમાં બોલી ઉડો છો તે શું (બંધ થઈ જાયછે એટલે.)

વિદુષક—હવે નહીં બોલું મેહેરબાન સાહેબ.

અનંગપાળ—(પ્રધાન પ્રત્યે)

(ઘરસે યાંન કોન ખુદાકે લીયે લાયા મુજકો.)

અરે શાણા પ્રધાન, એક મુણો વાત મારી;

તેડાવો જોશીને જોવાને જોશ, લાભકારી;

મારા દીલ્લી શેહેરનું ભવીષ કેવું થશે;

બનશે કેવા બનાવો બેવરાવું તેની વિશે.

અહા શાણા પ્રધાન આ ક્ષણીક સંસારમાં કંઈપણ સુખ માલમ પડતું નથી, હવે મારી જરાવસ્તા લગભગ આવી પહોંચી, રાજકાજ અને કારભાર કરનાર કોઈ હુંશીયાર આ પવીત્ર રાજ લગામ હાથમાં પકડી સારી રીતે પ્રગ્નનું પાલન કરે, તેવો હુંશીયાર અને અબરદાર રાજ તપ્ત લાયક મળવો જોઈએ, પણ તારૂં બનીશને માટે કેવા બનાવો બનશે, તેનો તપાસ કરવા જોશીને અહીં જલદી તેડી લાવો ?

પ્રધાનજી—(રાજા હુમે કામકા ઝોર ઠંદિર મેરા નામ ઝેરાહ)

બહુ સારૂં મહારાજ બોલાવી, લાવું તમારી પાસ;

ચીંતા કરો ન ચીત માંહે, પુરો મનની આશ.

મહારાજનધીરાજ હમણાંજ બોલાવી લાવી આપની પાસે હાજર કરું છું.

અનંગપાળ—આ બાબત જ્યાં હોય ત્યાંથી પકડી લાવો?

(જોશીને તેડી લાવેછે જોઈએ)

જોશી—જાઆહાણ પ્રતીપાળ મહારાજનધીરાજ રાજ તેજ વૃદ્ધિ રહો.

અનંગપાળ—(આસન આપીને) આ હીંદુસ્તાનની ગા દીલી શેહેરમાં તુંવર વંશ અને આગળ ઉપર કેવા બનાવ બનશે તેની હકીકત મેહેરબાની કરીને સંભળાવો ?

જોશી—(આંગળીના વેદા ગણીને) કેરબો.

રાજ વાત કહું છું સાચી, સુંણો એજ મારીરે; ટેક.

દીલી કેરા તખ્ત ઉપર, તુંવર કેરો વંશ;

એના પછી રાજ કરશે, ચહુઆણ કેરો અંરા. રાજ.

તેની પાછળ થશે તુરકડા, ટકી સોળસો વર્ષ;

ત્યાર પછી એક રાજ ચક્રવે, કરશે આણી હર્ષ. રાજ.

મહારાજ બરાબર જોશ વિચરતાં દીક્ષીના તખ્ત ઉપર
તુંવર વંશ ત્યાર પછી ચહુઆણુ રાજ થશે અને ત્યાર પછી
તુર્કીરાજ થશે તે સોળસો વરસ ટકશે પછી રાજ સ્થિર રહેશે નહીં

અનંગપાળ—(પ્રધાનજી જોશી મહારાજનાં વેદ વાક્યે
કદી ખોટાં હોયજ નહીં માટે હવે કહું તે સાંભળો.

ભેરવીની ગઝલ.

સુંણો પ્રધાન ચીતથી, મારી વાત હીતથી; ટેક.

નથીજ પુત્ર માહરે, વિચાર માહરો ખરે;

આ દીક્ષી કેરું રાજરે, ગમે નહીં મને અરે;

મુજ પુત્રીકરો પુત્ર તે, અજમેર છે ખરેખરે;

જે નામ પ્રથીરાજ છે, તે રાજ આવીને કરે;

રૂડો થશે એ રાજવી, તમે ખોલાવો તેહને;

ભલો મનેજ ભાવીયો, આ રાજ આપું એહને;

જરાપણું હવે થયું, જવું જરૂર વંનમાં;

તપસ્વી થઇ રહું તીહાં, વિચાર મારા મનમાં;

ક્ષણીક આ સંસારમાં, ધીઃકાર જીવું અરે;

આ દેહતું કરો દમન, સહાયતા પ્રભુ કરે;

પ્રધાનજી—(કહું શું નશીખે દુઃખીયો કીધો છે એ રાહ).

આપની વાત અંતરમાં લાવી, જડ જલદી એને લાવું ખોલાવી; ટેક.

જઈ અજમેર હું એક ક્ષણમાં, આવુંછું પાછો કામ બજાવી. આ

ચહુઆણુમાં પૃથીરાજ શુરો છે, દુશ્મન દેખી નવ જાયદાવી; આ

મહારાજધીરાજ હું જડુંછું.

અનંગપાળ—વહેલા પધારજો. (જય છે.)

(૯)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—રસ્તામાં દીક્ષીના પ્રધાનજીનું બોલવું.

આશા ગોડી.

આખર સદગતી પામે, જ્ઞાનીજન, આખર સદગતી પામે; ટેક.
શાસ્ત્ર સકળ મંત્ર જંત્ર બણવું, ચડવું ન ઠાલે ભામે; જ્ઞાની૦
પુરણુશ્વેત્ર પ્રકાશક એકજ, વ્યાપીક ઠામો ઠામે; જ્ઞાની૦
અધમ ઉધારણુ છે ભવતારણુ, ભક્ત તરે જેને નામે; જ્ઞાની૦
ભવ સીધુમાં તરવા કારણુ, દેહ લગાડવી કામે; જ્ઞાની૦

ખરેખર કાયા પાણીનો પરપોટો છે વણસતાં ક્ષણ પણ
વાર લાગતી નથી ધન્ય છે રાજને કે આખર વખતે સારી બુદ્ધિ
પ્રગટ થઈ ચાલ જીવ હવે સત્તર અજમેર તો આવ્યું માટે ગા-
મમાં જઈ બનેલ હકીકત પ્રથીરાજને નીવેદન કરીએ.

જાથ છે.

—૦—

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—પ્રથીરાજની કચેરીમાં દીક્ષીના પ્રધાનનું પધારવું.

પ્રથીરાજ—પ્રધાનજી આપણું રાજ કેવી ધામધુમથી ચાલે
છે અને સામદ શુરાઓની શી હકીકત છે તે કહો ?

પ્રધાનજી—(તું ન કુમળા જીવરવાઓ પીતા મોરા એ રાગ)
પ્રગટયા કુળમાં દીવા, હે બંકા રાજ; ટેક.

આમા મંડળથી પંખીને પાડે, ત્રાડે સામદો તેવા, હે૦
રણુસ્થંભ માંહી રાડ ન ખાતે, ફાવે નહીં, કાંઈ કેવા; હે૦
ચોંટે ચડ્યો તે આગળથી ઉડે, પડ્યો પૃથ્વીમાં રેવા; હે૦
ચહુઆણુ વંશમાં ચંદ્ર પ્રગટીયા. તારા તગતગે તેવા;

આપના સામદો ગગન મંડળેથી યાજ્ઞની માફક ઝડપ મરી સામે આવેલા દુશ્મનને સપાટાબંધ પાયમાલ કરી નાખે તેવા છે. તેમજ ભુખી તલવારો ને ભોગ આપવા ઘણા અટંકી અને રણધીર ગણાય છે એક અટંકી લડવૈયો હજાર આદમીને લોટમાં લુંણ થઈ પડે તેવો મારી નજરે પડે છે અને ખળક ખોદી બહારવટીયાને બાંધી આપની પાસે ખડો કરવામાં અત્યંત શક્તિમાન મારી નજરે પડે છે તેમજ ખાત્રી પુર્વક કહું છું કે કોઈ દેશ જીતવાના હીંમતવાન કેદ થાયજ નહીં. એવી મને ખાત્રી છે.

પૃથુરાજ—શાહબાસ છે પ્રધાનજી તેને રાખવા લાયક અને રાજ્યના ખેર ખાયા થઈ ખ્યાત સંપાદન કરવા હીંમત ધરે છે. એવા સુરા સરદાર અને સેનાધીપતી જેમ તારામંડળથી ચંદ્ર શોભે છે. તેમ મને શોભા આપે છે ખરે એક ઘણી ખુશીની વાત.

શીપાઈ—મહારાજધીરાજ કોઈ આદમી આપને મળવા ઈચ્છે છે.

પૃથુરાજ—જે હોય તેને ખુશીથી આવવા દો. (શીપાઈ પ્રધાનને પ્રવેશ કરાવે છે એટલે પ્રધાન)

પ્રધાન—(પ્રધીરાજ પ્રત્યે)

(ધરસેં યાન કોન ખુદા એ રાહ)

સુંણો પૃથીરાજ આજ, મારી વાત ચીત ચાહી;

હુંહું પ્રધાન દીલ્લી શહેરનો, આવ્યો છું આંહી;

તમારી માતના પીતા અનંગપાળ તેણે;

ખોલાવ્યા રાજ સોંપવા, તમેને લાંચ કણે;

રાગ ઉપરનો.

પૃથુરાજ—(પ્રધાન ક્યમાશ પ્રત્યે)

(૧૧)

અરે શાણા પ્રધાન, રાજ આ સોંપુ તમેને;
નવી જુનીની વાતની ખબર દેજો અમેને;
જરું છે દોહલી શેહેર, માહરે જરૂર આજે;
મારું અજમેર શેહેર, તે આપાદ રાખો રાજે;

કૃત્તમાશ— રાગ ઉપરનો.

પ્યારા સરદાર પૃથુરાજ સુખેથી પધારો;
જરા ચીંતા ન રાખો જીવને, કારણ સુધારો;
તે બાબતની કીકર, ચીતમાંથી કાઢી નાખો;
રહો નીચીંત ચીત માંહે, જીવ રાજી રાખો.

પૃથુરાજ—તમામ રાજ સંબંધી કામ કાળજી રાખી ચ-
લાવજો. હું જાઉં છું અને પહોંચ્યાના દોહલીથી ખબર લખીશ.
(જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

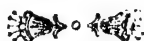
સ્થળ—રસ્તામાં.

(સન્કાર રાજ દીજીયે જામીનગાર છું. એ રાગ)

પૃથુરાજ—સુંણો તમે કૃત્તમાશ દોહલી આવી છે નજીક;
પીતાજીને મળી લગીને કરશું કામ હીક.

કૃત્તમાશ—હા મહારાજ ધીરાજ ચાલો રાજદરબારમાં જ-
ઈએ તમામ લગ્નકતથી તમને વાકેફ કરું.

પૃથુરાજ—ચાલો સતવર મહંત પીતાજીને મળીએ.
(જાય છે.)

(૧૨)

પ્રવેશ ૫ મો.

(સ્થળ—દીલ્લીમાં અનંગપાળની કચેરીમાં પૃથ્વીરાજનું આવતું.

અનંગપાળ—(પૃથ્વીરાજને જોઈને.)

દોહરો.

ભલે પધાર્યો ભાઈ તું, આનંદી દીન આજ;

ઉતરખંડને દેવગતી, પાર નહીં પૃથુરાજ.

અહા મારા વાલા દોહીત્ર પૃથ્વીરાજ જેમ પચૈયો પાણીની
વાટ જુવે તેમ હું તારી રાહ જોયા કરતો હતો તેટલામાં તું આ-
વી પહોંચ્યો. એસો એસો.

પૃથુરાજ— બીહાગની ગઝલ.

કામ પડ્યું શું માહરું, સાચી કેજો વાત;

ફરમાવો છોડ તમારું, હાજર છું સાક્ષાત.

અનંગપાળ—જરા અવસ્થા માહરી, આ દીલ્લી કેરું રાજ;

અર્પણ કર્યું છે તુંને, મેં અંગ વિચાર્યું આજ;

બિન્ન કોઈનું બળ નથી, જે રાખે મારી લાજ;

તે માટે તમને બોલાવ્યા, કરવા સુંદર કાજ.

પ્રજા સુખેથી પાળજો હું જઈ છું વનમોઝાર.

મેર તણાં ઈંડા મહીં નહીં સ્ત્રીત્રામણ લગાર.

માટે હું તમને રાજ સોંપી જવા ઈચ્છું છું. અને આ મા-
રો અંદ આરોટ છે તેને પાસે રાખી તેના અભીપ્રાય પ્રમાણે વર-
તાજે એટલે કાર્ય સીદ્ધ થશે.

પૃથુરાજ—બહુ સારું મહંત પીતાજી હું તેજ પ્રમાણે
વર્તીશ આજે થણો ખુશીનો વખત છે માટે સીપાઇ કંચની
ઓને બોલાવો.

(૧૩)

શીપાઈ—મેંત અચ્છા મહારાજનધીરાજ અખી આતા હું

(કંચનીયોને લાવી હાજર કરતાં)

કંચનીયો—(દીન દીન રહોરે પ્રજા પ્યાર એ રાહ)

તપો તપો ગાદીરે, રાજ દુવાર; ટેક.

આતમ જ્ઞાનનો ઇંદુ ઉદય થયો, અમૃત તેજ અંબાર. તપો.

ઈશ્વર રૂપી નાવ અનુપમ, ઉતારો ભવજલ પાર; તપો.

જોગ સમાધીની રીત જાણોછો, સાધુ પામે સત્કાર. તપો.

ઓળખીયાછે અંતરજામી, મીઠ્યા ગણી સંસાર. તપો.

બીખન હે ભગવંત ભુમીમાં, કરજો જય જયકાર. તપો.

પ્રધાનજી આને એક હજાર અશરૂપી ધનિામ આપો. અને
કચેરી બંધ કરો. (જાયછે.)

શીપાઈ—કચેરી બરખાસ્તપે નીધા રખો મેહરબાન.

(રૂપસીન પૂરેછે.)

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—અણહીલપુર પાટણમાં ભોળાભીમની કચેરી.

શીપાઈ—અણહીલપુરમાં મહારાજ ભોળાભીમને ઘણી ખંમા
નીધા રખો મેહરબાન પ્રધાન, વજીર, ઉમરાવકી સલામ પેં નીધા
રખો મેહરબાન.

ભોળાભીમદેવ—શાણા પ્રધાન મેં એવું સાંભળ્યુંછે કે, આણુ
પવંતપર જેતસી પરમાર રાજ કરે છે, તેની દીકરી ઇચ્છનકુંવરી
નવજોખન સ્વરૂપવંતી અપ્સરા રહે છે જીવો.

(૧૪)

(દારે ફનાશે દીલકો ઓ રાહ.)

દુનીયામાં દેખી નહીં, પદ્મમણી મપ્પ્યાત;
 ઇચ્છત કુંવરી ઇશ્વરે, ઘડી પોતાને લાય.
 શરદ રતુનાં સરોવર, ખીલે પંકજ પાંખ;
 મૃગને લી મૃગ ટોળે મળીયા, જગમાં પામે ઝાંખ;
 મહોઈ ઘડીયું મારે માટે, નવરો દિનોનાથ.
 પ્રીયા લેવા પ્રભુ નમુંછું, જોડું તુજને લાય.

માટે વરવા લાયક છે, તેથી આપણા સુરવીર અમરસીંગને
 આપુ પર્વત તરફ મોકલો ત્યાં જઈ કહે કે કાંતો તારી પુત્રી અ-
 જુહીલપુરપાટણના રાજ સમશેર બહાદુર ભોળાભીમને આપ નહીં
 તો આપુ છોડી ચાલ્યો જ. પ્રવનાજી સમજ્યા કે ?

પ્રધાનજી—બહુ સાઈ હમણાં અમરસીંગને કાગળ લખી
 આપના કહ્યા પ્રમાણે મોકલું છું. શીપાઈ અમરસંગ ક્યાં મુવો ?

અમરસીંગ—સાહેબ આપની પાસે હાજર છે ફરમાવો. ?

પ્રધાનજી—અમરસીંહ આ કાગળ લઈ આપુપર્વત ઉપર
 જેતસીપરમાર રાજ કરે છે તેની પાસે જઈ તેનો અભીપ્રાય લાવો.

અમરસીંગ—બહુ સાઈ મહારાજ પણ આ કંકોત્રી છે કે
 મેલો છે તેની મને વિગત પાડો. ?

પ્રધાનજી—એં ચું મુકી જલદી જાઓ, લવે લવ કરવાનો
 વખત નથી. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—આપુપર્વતપર જેતસીપરમારની કચેરી.

શીપાઈ—આપુના મહારાજ જેતસીપરમારને ઘણી ખંમા

નીધા રખો મહેરઆન.

જેતશીપરમાર—કેમ પ્રધાનજી ! આપણુ રાજ સારી હ, લતમાં ચાલે છે ? હવે આપણી જે ઈચ્છનકુંવરી પુત્રી મોટી ઉ-મરની થઈ છે. માટે રાજલોકોનાં માગાં આવ્યા કરેછે તેમાં ત-મારો શું અભીપ્રાય છે ?

પ્રધાનજી—ઉંચા રજવાડાના રાજ તેમજ આપણી કીર્તિ વધે તેવા બહુ નામીયા રાજને અર્પણ કરવા મારો અભીપ્રાય છે.

શીપાદ—(રાજને) કોઈ આદમી કાગળ લઈ આવવા માગે છે.

જેતશીપરમાર—ખુશીથી આવવા દો કાંઈ હરકત નથી.

(શીપાદ દાખલ થઈ કાગળ આપેછે તે વાંચીને એકદમ.)

જેતશીપરમાર—(ગુસ્સાથી)

રાગ ક્ષત્રીકલંકનો.

તેના નથી અંતરમાં ત્રાસ, નક્ષત્રી ધરા થઈ નથી રે;

કરી સીંહ કલેઝની આશ, નક્ષત્રી ધરા થઈ નથી રે.

સીંહ ચારો બુટી શું શીયાળ. નક્ષત્રી.

એણે છંછેડયો નાગ વીકાળ. નક્ષત્રી.

ઈચ્છન કુંવરી શું એને જોગ. નક્ષત્રી.

એને આપું શીરોધનો ભોગ. નક્ષત્રી.

સુતો છંછેડયો કાળી નાગ. નક્ષત્રી.

તોડી નાખું હું એની ટાંગ. નક્ષત્રી.

એને પરણશે પૃથ્વીરાજ. નક્ષત્રી.

એવો વિચાર મારો આજ. નક્ષત્રી.

અરે સીંહનો ચારો લેવા શું શીયાળીયું ટરપરીયાં માર્ય

કરે છે. આ સાવજનોં કાળજની આશા કરનાર કોણ છે. છટ છટ બીમદેવ લાયક ઈચ્છન કુંવરી ! નહીં નહીં પ્રધાનજી કાગળ લાવનારને કહો કે કાંટાળા થોર સાથે કાયા ધસ્યાથી તારું અંગ ફાડી ખાશે. અહીં ફાવી જઈ આપનો લાડવો ખોટવો મુશ્કેલ છે. માટે ધારેલી મુરાદ હાંસીલ કરે. (કાગળ ફેંકી દે છે. અમરસીંગ જાય છે.)

પ્રધાનજી—બહુ સારું. (પૃથુરાજપર કાગળ લખે છે.)

કચેરી ખરખાસ્ત.

પ્રવેશ ૩ જો.

• **સ્થળ**—ભોળા બીમદેવની કચેરી.

શીપાઈ—મહારાજ ધીરાજ ભોળા બીમને ઘણીખંમાં.

ભોળોલીમ—શાણ પ્રધાનજી હજી સુધી અમરસીંગ કેમ નહીં આવ્યા હોય, આપણે ખરેખર સર્પના દરમાં હાથ ધાલેલ છે માટે રખેને તેનું ત્યાં કામ કાઢી નાખેલ હોય; તે આખતના પિચાર મારા દીલની અંદર વારે વારે આવ્યા કરે છે માટે શું કરવું.

પ્રધાનજી—મહારાજ ધીરાજ મેં નીતી શાસ્ત્રમાં વાંચ્યું છે કે કાગળીયાના કાન કાપે નહીં અને શરણમાં આવેલ શેવક ઉપર નાહક જુલમ ગુજારે નહીં કેમકે તેનો શું અપરાધ, કદાચ આપણે તેના ગુનેગાર કહેવાઈએ કેમકે તેની પુત્રી ઉપર જન્મ-રસો નાખ્યો છે.

ભોળોલીમ—હા મને પણ તેમ લાગે છે ખરું. (એટલામાં અમરસીંગ આવી કામળ બીમદેવને આપે છે તે વાંચી) “અહા તારી ધારેલી મુરાદ હાંસીલ કરજે જો રજપુતનો ખરો બચો હોય

તોજ” પ્રધાનજી આપણે હવે એસી રહેવાનો વખત નથી માટે લડવા તૈયાર થઇ જાઓ ચાલો આપણા તમામ શરબંધીને એ. કદમ લાવી આપુપર જઈ ચડાઈ કરી ઈચ્છન કુંવરીને હાથ કરી ધારેલી મુરાદ હાંસીલ કરીએ તોજ ખરૂં ક્ષત્રી ખીજ ગણાઈએ.

પ્રધાનજી —બહુ સારું હું તજવીજથી લશ્કર સજ કરું.

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—ભોળાલીમદેવનો શયનગ્રહ તેની સ્ત્રી સાથે વાતચીત.

ભોળાલીમદેવ—પ્રાણ પ્રીયા મારે કાલે આયુષ્યપર્વતપર ચઢાઈ કરવા જવુંછે અને સોમેશ્વરને મેં મારી નાખેલ છે તેના દીકરા પૃથુરાજ ચહુઆણું વેવીસાળે ત્યાં થયુંછે. તેપણ ત્યાં આ વશે માટે ક્ષત્રીઓનું પાણી તાગવા સવારમાં આ અણહીલપુર પાટણ છોડી છાવણી લઈ આયુષ્યપર્વતપર જેતશીપરમાર અને પૃથુરાજ સાથે બંડ કરી જય મેળવીશ. અને ઈચ્છન કુંવરીને અહીં લાવીશ. અને અહીં લાવી પટરાણીની જગા આપીશ માટે મને રાજ આપકે હું ફતેહ મેળવું

ભોળાલીમનીસ્ત્રી—(હાડાજી શું કરે સહાસ આ એ રાગ.)

ગુર્જરપતી નથી બુદ્ધમાં જવું. કેમ કરે નીરાધારીરે; ટેક.

દીક્ષીપતી સુણી થર થર કંપે, કાયા આ ગ્યાજ અમારીરે;

કોણ ખમોચીયુ કોણછે સાગર, વાલાજીગુવોને વીચારીરે;

પારકી માતના મળ્યા ભુડાં છે, કેમ કરી ફાવે કારીરે;

બળીયા સાથે બાથ ન ભરવી, એનું છે લશ્કર ભારીરે;

શીંહણ બાળની આશા છોડોને, શીદ મગોછો ખુવારીરે;

સોજા સામઢછે સૈન્યમાં ગળીયા, મોટા મસ્કો નાખે મારીરે.

મોજોલીજુદેવ—(કોધથી) રાગ ક્ષત્રી કલંકનો

આસા ખંજર જેવાં જેના નેણ, સોલંકી અચ્ચો કેમ છોડેરે;

પ્રીયા વદ નહીં કાયર વેણ, ફોકટ માથુ શીઠ ફોડેરે;

મારા અંગ તણાં એ આધાર. સોલંકી.

નક્કી લેવી છે પદ્મણીનાર; ફોકટ.

અપશુકની અળગું કર તાર મુખ, સોલંકી અચ્ચો કેમ છોડેરે

દેખી પ્રગટે છે દેહીમાં દુઃખ; ફોકટ.

આપ્તમાંહી રહે અપસરા નાર; સોલંકી.

ધ્વિજન કુંવરી મારી દીલદાર. ફોકટ.

અહા! મેં તેને એક વખત આપ્તમાં દીડી હતી, તેના ખંજર જેવાં ખપ્પરદાર નેન મારી મન શક્તીનું હરણ કરનાર ખરેખર હું તેના પ્રેમમાં લીધાતુર વિખુટો મધુકર કમળ મુખીની પાસના લેવા ઉત્કંઠાથી અતીશય ભરેલ છું તેની મીડી અને મનોહર ખોતી અને તેનાં મદ ભરણાં વીચીત્ર વેણ માફ દીલ કામથી દગ્ધ કરેછે. તેના અવયવ તરફ ધ્યાન કરતાં ઝાંઝવાના પાણીપર તૂપાતુર હરણ ફાળુ ભરી તૂપી પામતું નથી તેમ તેના પ્રેમની પુર્ણતા થશે, અને મધમાખી મધ લાજે વીંટાઈ સપડાઈ જાય તેમ તેના પ્રેમ અધનમાં હું પ્રતીદીન સપડાઈ દીપકરૂપી નારીકાપર તળપતો પતંગી આશાભંગ થઈ ખરેખર માફ મન તેની પ્રીતીમાં લુપ્ત થએલુંછે તેનો લલીત ખુબસુરત ચેહેરો આ વખત મને સતાવેછે. માટે હું પ્રીયા! આપરને આધીન થઈ તેનો સંગ કરવા મારો ભુલો પડેલો ભમર ભાન ભુલી દીલગીરી સીંધુમાં ડોલ્યા કરેછે. તેથી હવે હસ્તે મુખારવીંદ મને જવા રજા

(૧૯)

આપ કે હું ધારેલા કામમાં કૃતેહ પામુ અને તારી સાથે પાછો
રત્નવીલાસ કરીસ માટે મને નીરાશ ના કર પ્રીયા.

સ્ત્રી— સોરઠની ગજલ.

પરદેશ જવાની વાત છોડો, પ્રીતમ પ્રીય શીશમણી;
દારી દયા ઉરમાં ધરી, બહુ ગુજરીછે માથે ઘણી.
ઘર ખેરી દીવસ ગુજરવા, સુખ દુઃખ સઘ સંસારમાં;
કંચન થકી શોભે મણી, અરજ સુણો વારવારમાં.

ભોળોભીમદેવ—રાગઉપરનો.

ખસ થઇ ગયોહું બેહોશમાં, તેં ખેચ્યું ખંજર બાણને;
ખ્યારી પાંજર નથી હાથમાં, હરેછે મારા પ્રાણને;
વીખુટો મધુકર વન વીશે, ગુંજર કરવાની ગતી;
આંખુજ સમ શું આંખડી, જાણે હંસા ચાલ આલે અતી;
તે કાયામાં કામદેવની, શુભ ક્રોમળ મુર્તી ક્યાં હશે;
ખીલેલ જ્ઞેયન ખાસ કળાયો, છખી સાલે સ્ત્રીત વિષે;
બોલડીયુ જેની મીઠી લાગે, મુલ નથી તેનાં વેણલાં;
આનંદ ઉર છવાઈ રહેછે, નીર્મળ જેના નેણલાં.

હે પ્રીયા મને ખોટી ન કરતાં જેમ જેમ રોકેછે તેમ તેમ
મારો શીકાર દુર થાયછે માટે મને રગ આપ કે હું મારી ઉમેદ
પુરી પાડું.

સ્ત્રી— ભેરવી ગજલ.

(હું જાઉં તજી મારા, મુજ પ્રાણ હારે એ રાગ.)

હું તમ વિનાની એકલી હાં શી રીતે રહું;

હાં શી રીતે રહું, હાં શી રીતે રહું.

૨૬.

વીતે ઘડી વર્ષની, પ્રાણનાથ આ.

માટે જવાની વાત મૂકો, શું ઝાઝું કહું. હું.

નથી આપુ પર્વત જનું, સુની લાગે સેજ;

ન આવે નીંદ્રા નેનમાં, હું વ્યાકુળી થઉં. હું.

દાસી કેરાં દીન વચનો, અંતરે ધરો;

હે પ્રાણનાથ અતી પ્યારા, ઉદાશ છું બહું.

પ્રાણનાથ આપુ પર્વત પર જવાની વાત છોડો તો તો સારી વાત છે પછી આપની મરજી. તેનું પરીણામ સાફ નથી.

ભોજોલીમ—(કોધથી) અપશુકની એક ટળીને ખીજી થઈ નહીં. સ્ત્રીહક કદી છોડનાર નથી, અને હાથ પડતો સુંદર શી-કાર ચુકીશ તો આબરને બટ્ટો લાગશે. માટે ચાલ જીવ સ્ત્રીનું વચન શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ગણાય છે. કેમકે તે અચાની જાત છે.

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—દીક્ષીમાં પૃથુરાજની કચેરી.

શીપાઈ—દીક્ષીપતી મહારાજ ધીરાજ પૃથીરાજ ચહુઆ-જીને ઘણી ખમા. નીધા રખો મહેરબાન.

પૃથુરાજ—પ્રધાનજી આપણા હીંદુસ્તાનનું રાજ આપાદી પર આવેલું જણાય છે. બંડખોરો ફાવી જાય તેમ નથી, કેમકે આપણા સોળ સામદો અને બહાદુર અટંકી લડવૈયાઓએ આખા ભરતખંડનું રાજ કંટે કીધેલું છે. અને આભમાંથી તારા ખરે તેમ તુટી પડી દુશ્મનોને પાપમાત્ર કરે તેવા જોરાવર છે.

પ્રધાનજી—હા મહારાજ ધીરાજ આપનું કહેવું બરાબર છે. બલકે એક માણસ આપુ પર્વતપરથી આવેલું છે તે આપની રજા હોય તો બોલાવું.

પૃથુરાજ—જલદી બોલાવો દીલ ન કરો. (માણસ કાગળ આપેછે તે. દોહરો.

સીંહ તણો ચારો અહો, શીયાળ લેવા જાય;

પૃથુરાજ ઝટ આવજો, અમપર કરી કૃપાય.

ઈચ્છન કુંવરી આપને, અર્પણ કરવા યોગ;

ભીમદેવ બડકે બજે, જસા નાંખે રોજ.)

(ચાસન.)

પ્રધાનજી આપણે ભોળા ભીમદેવ સાથે ચઢાઈ કરવાનું છે. જો કે, અણદીલપુર પાટણનો રાજા છે તેની સાથે થણા દીવસ થયા મારા મનમાં હતું, કેમકે તેણે મારા પીતા સોમેશ્વર મારેલ છે માટે તેનું વેર લેવા, અને ખીજું જેતસીપરમારની દી-કરી ઈચ્છન ઉપર જરસા નાંખ્યા કરે છે તે કન્યા મને આપવા તેનો ખાસ અભીપ્રાય છે તેને માટે લડાઈ કરવા મને મદદમાં જે-તસીપરમારે બોલાવેલ છે માટે આખુનો રસ્તો લેવો ને ભોળાદે-વને પાયમાલ કરી ગુજરાતને ઘેગે ઘાલી સાબરમતીપર થાણું નાંખી ચઢાઈ કરવી છે માટે આપણા સામદો અને બહાદુર અટાંકી લ-ડવર્ધયાને બોલાવી લડાઈને માટે આપણું તેર તુંગા લસ્કર તૈયાર કરો અને પછી કતોજ ઉપર ચઢાઈ કરવી છે કેમકે મારી મા-સીનો દીકરો જયચંદ રાહોડ છે તે વારસા ખાખત લડાઈ કરવા ખીજનીના બાદશાહ શાહબુદ્દીન ગોરીને મદદમાં બોલાવેલ છે માટે આ કામમાં નીમકહલાલી નોકરોને વરધી કરો કે ધણીનું નીમક હક કરવા ચલાતા હો તો પલભર પાણી પીવા ખોટી થવું આ-જખી નથી એવી મારી ખાસ ભલામણ છે માટે તમે દીલ ન કરો અને તૈયાર કરી જલદી અહીં બોલાવો

(૨૨)

પ્રધાનજી—બહુ સાઈ આ ચાલ્યો દમણું લાવું છું.
સવે સાથે.

(ચાલો ચાલો ચાલો આજ એ રાહ)

સામદો સુરા તમાગ, રાખવા ક્ષત્રીનું નામ;
લડવા માટે નાખો હામ, દુષ્મનોને મારો હામ.
ડોશી મરતાં દુઃખ ન થાશે, જંમંધર બાળી જતશે,
જો ચહુઆણુ પાણી જતશે, હાંસી આ જગતમાં થાશે.
સમશેરોના માર સાથ, વેરીને બતાવો હાથ;
માઈ દીક્ષી છે પ્રખ્યાત, ને અજમેર મારે હાથ.
ક્ષત્રીનો અજમેર ધર્મ, ચડે રણે ન રાખે શર્મ;
અપસરા વરેછે પર્મ. સ્વર્ગ તેનાં પામે કર્મ.
પરીવાનું બનાવો પાણી, કેહેવાશે જગતમાં કદાણી;
વીશ્વ સૌ જીવે વખાણી, છેલ્લી મારી એજ વાણી;
સીંહથી શૂંયાળ નાસે, તુરકડા બળેથી ત્રાસે.
બાહું બરછી લઈ ઉલાસે, ચક્રે દીક્ષી શેહેર થાશે.
માનવીને માથે મોત, દુષ્મનોનું જીવું પોત;
કીર્તી તો થશે ઉદ્યોત, જોગણીની જાગે જ્યોત.

રસ્તે ગાતા ગાતા જાય છે.

પ્રવેશ છંદો.

સ્થળ —આપુપર્વતમાં ઇચ્છનકુંવરીનો શયનગ્રહ ઇચ્છનકુંવરી
ઇચ્છન—(હાસી પ્રત્યે) લાવણી. (દક્ષીણી રાહ)
બહુજ દીલ થઈ, પૃથ્વીરાજ કેમ નાચારે;

સીંદ બાળ, ભરશે ફાળ, ઉઠશે જવાળ,
દેખી આળ. મામલો મચાવારે; ટેક.

શુરાપુરા સદાય, એજ અંગ માંહીરે;
નૃપતી નાશ, કાઢી ખાસ, મુજ વીલાસ;
વીજ્ય વાસ, કોર્થ ન જ્ય કાચારે. બહુજ.

દાસી હજી સુધી પ્રાણનાથ કેમ નહીં પધાર્યા હાય મારા કિ-
પર કલંક ચડવા બીમહેવરૂપી બાજ પ્યારાં પંખીપર તળપુ મારી
મને આપધાત કરાવશે કે શું પરીણામ નીપજશે તેના વીચારમાં
હું શયનગ્રહમાં ઝુરી મરું છું.

દાસી—બાઈ સાહેબ તે ખસુસ આવ્યા વિના રહે તેમ ન
યા અને આપ જેવી પદ્મણી સ્ત્રી માટે પૃથ્વીરાજ ગાફલ નહીં રહે
માટે ધીર ધરો સંતોષથી શ્રીહરી સાઈ કૃણ આપણે.

કંચન—(તું ન કુમળા છયરવા એ પીતા મોરા એ રાગ)

વહાલો પ્રીતમ વરવો, હે શાણી સખી. ટેક.

જન કરે કુર્યાન પીયાસે, સફળ જન્મારો કરવો;
નાથ ચતુર રૂપી નાવથી મારે, નક્કી ભવસાગર તરવો;
એકતી તેનો અવીચળ રાખું, ધર્મ પર પગ ધરવો;
સેજ પલંગ પર લુટી કંગનવા, ગંભીર આયુષ્યે ગરવો;
જય રસાતળ અસત વડું તો, એકજ શબ્દ ઉગરવો.

માલતી દાસી— આશાગોડી.

આશા પુરે અવીનાશી, બેની તારી આશા પુરે અવીનાશી;
મન ગમતાથી આનંદ મળશે, પ્રીતમ પ્રેમ વિલાસી. બેની.
જોખન કળીયો જોર કરે છે, પીયુ દર્શન કેરી પ્યાસી. બેની.

સોંહણ ઉપર ચોટજ નાખી, નીષ્કુળ જશે નીરાશી. બેની.
પૃથીરાજને બાળી બીમડો, નીશ્વય એ જશે નાસી. બેની.

બાઈ સાહેબ તમે સચુર કરો હું તે બાબતની તપાસ
કરાવી અરાઅર જોગ મેળવી પ્રથમ આપની પાસે આવે
એવી યુક્તિ કરશું તેથી દૈવ્ય ધરો તમારું શરીર કામથી
ખીલી નીકળી તમ થતું નથી માટે શાંતી ધરો.

ઇચ્છન કુંવરી—દાસી કાલે વસંત વધારા જવું છે માટે
માતૃશ્રીને બોલાવી લાવ.

માલતી—અહુ સાઈં હમણાંજ નંને તેડી લાવું છું.

(જયછે ને લાવી લાજર કરેછે)

રાણી—કેમ બેટા ઇચ્છન કુંવરી તારો ચેહેરો કેમ પડી
ગએલ છે તારા શરીર પર કેમ ઉદાશ રૂતીના ચીન્હ છવાઇ ર-
હ્યાં છે, તેનું કૌરણ કહે નહીં તો મારા સમ છે.

ઇચ્છન (જોડી તમે ના જોઇ માડી એ રાગમાં)

મુણો હે માત વાત મારી; (૨)

આબ્રણુ સજવા નવા તહેવારો, ઇચ્છા ઉરધારી;

માટે પોશાક મને આપો, (૨)

કરો કૃપા નવ કોપ જનેતા કુર કષ્ટ કાપો;

રાણી—(કરડાઈથી) સર્વ કન્યાઓ સ્ત્રી સાઈં; (૨)

વન ઉપવન દ્રઢ સર્વ થયાંછે, કોણ બાગ ધાઈ;

ઇચ્છન—નકી તમે બાગ ક્યો તેમાં; (૨)

જવા ધાઈછું જનુની મારી, ઇચ્છા છે એમાં;

રાણી—ફરેછે વખે પતી તારો; (૨)

સલુણો નવ શંગાર સજવું, ખેલ બને ખારો;

ધમ્મિચન—માત શૃંગાર એજ માયું; (૨)

દેવો પડશે દીલ વિચારો, તુચ્છ વાત લાગું.

જરૂર એ રાજ બાગ જાવું. (૨)

બનવા કાળે સર્વ બનેછે, મીથ્યા નથી થાવું.

રાણી—ધમ્મિચોછો ખાવાંદને મળવા; (૨)

પીયરમાં ઉમ્મર કર પુરી, સુખ જતા વળવા;

ધમ્મિચન—રીપુને શબ્દ આપ ફળજે; (૨)

રાણી—કન્યાની લેજ ક્યાર થકી બની, જેર હળાહળજે.

ધમ્મિચન—પુત્રી પર જીવન જોઈ ધાર; (૨)

રાણી—પીયર તાપ તને લાગ્યો બેની, સાસરીયું સાર.

ધમ્મિચન—જીંદગી સાસરીએ જશે; (૨)

રાણી—એજ દિવસ બહુ દુર ગયા છે, પુરી ગતી થાશે.

પુત્રી પીયર ઉન્મત થાએ; (૨)

ધમ્મિચન—તેવી વાત જે નાર ન રાખે, ઘર પુત્રી ક્યાંએ.

રાણી—પ્રથમ જે જાણ્યું હોત આવું; (૨)

દુધ પીતી કરી દેત જનમતાં, વીપ તર વાળ્યું.

ધમ્મિચન—મનાઈ લ્યાં કોણે માત કીધી; (૨)

એટલું કહ અરેરે વેડ્યું; વેરી થયો વીધા.

રાણી—વાદ્યથી વર્ષ વણાં વીતે. (૨)

ધમ્મિચન—પરમાતે આપુનું પાણી પીવું ન કોઈ રીતે

રાણી—આખી જગતમાં તું જેવી હડીલી નહીં હોય માટે આ વખત તારી ખુદિ સ્થિર નથી માટે હું જાઉં છું ક્યાંક અવળ વેતરાઈ રજનું ગજ થઈ જશે.

ધમ્મિચન—માતૃશ્રી શાંતી ધરી મને જે વચનો કહ્યાં છે તેની માફી માગુઝું. આપ પધારો.

રાણી—હોય છોકરબુદ્ધિથી બોલી તેણે શું થયું. ઈશ્વર સારા
ના કરશે. (રાણી જાય છે)

ઈચ્છન કુંવરી—માલતી દજી પ્રાણનાથ કેમ નહીં આવ્યા હોય
ખરેખર બીમદેવ મારા પીતાને હરકત કરી મારું હરણ કરી જ-
શે કે શું હે ઈશ્વર આ વખત મદાયતા કરજે.

માલતી—આઈ સાહેબ હું પાણી ભરવા ગઈ વતી ત્યાં પેલી
આપણી દરબારી ધુલવાડી છે ત્યાં પૃથ્વીરાજને તંબુદમણના નાખ્યો છે.

ઈચ્છન કુંવરી—માલતી લે આ ખુશાલીના બદલામાં તેને કા-
સ્તુભ મણીનો હાર આપું છું હવે ત્યાં જઈ તેને બોલાવી લાવ. કો-
ઈને ખબર પડે નહીં તેમ મળવું છે, કેમકે મધ્યરાત્રી વીતી ગઈ
છે માટે જ જલદી તેને અહીં તેડી લાવ.

માલતી—અહુ સાઈ આઈ આપના હુકમ પ્રમાણે હમણાં તેને
બોલાવી આપના પાસે હાજર કરૂં છું. (જાય છે)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—આખુ પર્વત પાસે પૃથ્વીરાજની છાવણી.

સીપાઈ—મહારાજ ધીરાજ કોઈ ઓરત આતી હે.

પૃથુરાજ—શીકર નહીં આવવા દો જે હોય તેને.

(દાસી આવીને.)

નંદલાલના મહીના.

ચાલો અમારી સાથે, તમે ચાલોને સાથે.

માનો અમારી વાતરે, તમે ચાલોને સાથે. ટેક.

ટોળાં વીખુટી મૃગલી જુરે, ઈચ્છન કુંવરી રાગ મધુરે;

જોખન છે ભરપુરેરે; તમે ચાલોને સાથે.

(૨૭)

ખ્યાસી પપૈયો પીયુ પીયુ બેસે, દેખીશરીરમાં કામ શું ડાલે;
માટે પધારોને મહોલેરે. તમે ચાલોને સાથે.

સ્ત્રીનું તેજ છે સર્વદા સ્વામી, જોખન કાયા અતીશય જામી;
આવીદ કંઈ નથી ખામીરે. તમે.

પ્રાંત કરી નવ પરવશ મેલી, વૃક્ષ ચંપે ખાલે નાગરવેલી,
તમનીન બીજું ન બેલીરે, તમે.

સુખ સંસારનું બીજુંછે છોટું, દંપતીસુખદીસે અતી મોટું.
ઇચ્છન ચીતડું ચોટયુરે. તમે.

તમે રાજા મારી સાથે ચાલો તું તમને ઇચ્છન કુંવરી મે-
બાવી આપું તમારી સાથે જરા ખાતળી વાતચીત કરવી છે.
માટે પધારો.

પૃથ્વીરાજ—ચંદ તમે છાવણીની યરાબર તપાસ રાખજો
હું દાસી સાથે જદા દમણાંજ પાછો આવુંછું.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—ઇચ્છનકુંવરીનો શયનગ્રહ ઇચ્છન કુંવરી એક.
હાં બેઠી છે ત્યાં પૃથ્વીરાજ પધાર્યા તેથી એકદમ હર્ષથી ગુણામાં
દાય નાખીને.

લાવણી.

(એ કુદરતના કરતાર ખત્રકના સ્વામી એ રાહ)

ગંગામાં નદાવા થકી, પાપ નહીં જાએ.

ત્યારે ગંગા કેરો કાણુ, ગાય મહીમાએ.

પડે ઘણના માથે ઘાવ, ફટકીયાં ડૂટે;

(૨૮)

સાચાં મોતી ન છેદાય, લાભ થકી લુટે;
મણીધર બેઠાં મંદીર, દીપ નહીં બળશે;
સીંહ શીર ગર્જના કેમ કરીને ટળશે.
અંતર મારું અકળાય, શત્રુ ચડી આવે;
શુરવીરને ચામુક મારી, અને ચમકાવે.

પૃથુરાજ— રાગ ઉપરનો.

ઈચ્છન અંદેશો છોડ, શુરો છલું સીધે;
કાપું હું કરત તું ઉપર. આંગળી ચીંધે.
તાકે દુશ્મન તુજ માટ, ચડીને ચાલે;
નકી બેચી કાઢું નેત્ર, નજર કરી ન્યાળે.
તુજ પરથી માથું ફુલ, કંઈ આ વારી;
કરમાય ન કાચું ફુલ, પ્રફુલ્લિત પ્યારી.
છૂંડી ગુજરપતીનો કાળ, નાખું હું મારી;
કદી સીંહ ડરે ન શીયાળ, થકી કોઇ વારી.
તીક્ષ્ણ મારું તત્તવાર, કતલ કરનારી;
તું ધીરજ મનમાં ધાર, પ્રાણની પ્યારી.

ઈચ્છનકુંવરી—રાગ કલ્યાણ. (શ્રી જગતપતી એ ચાલ.)

પ્રીય પતી અતિ, શુરા ચમત્કૃતી;
બળતાના થયાછો બેલી, કીધી આકૃતી. ટેક.
વીર પુરૂષ જો નોય વિશ્વમાં, શેષ સહે કેમ બાર;
પાપ તણો પ્રતીબીંબ થાય ત્યાં, વિષ્ણું ધરે અવતાર. પ્રીય.
શુરવીર કદી રહે નહીં છાના, ઉદય ચંદ્ર આ વાર;
પૃથ્વી ફેાડી મારે પલ્લમા, પાપીને નીરધાર. પ્રીય.

પૃથુરાજ— રાગ ક્ષત્રીકલંકનો.

જન્મ આખો જનેતા સંસાર, રજપુત કેમ રણથી ડરેરે;

કનં આપ્યું છે કીરતાર, ક્ષત્રી ન પાછી પાની કરે રે.
 નથી ધર્યો વ્યંરનો વેશ. રજપુત કેમ રણથી ડરે રે;
 પુણ્યો નથી શુરાનો દેશ. ક્ષત્રી ન પાછી પાની કરે રે.
 ખુટયું નથી ક્ષત્રીનું તુર, રજપુત કેમ રણથી ડરે રે;
 સામસામાં ઉડાવે શીર. ક્ષત્રી ન પાછી પાની કરે રે.
 પાંડવ પાછા કર્યાનું નીમ; રજપુત કેમ રણથી ડરે રે;
 તે. તે ભારથ લાગે ભીમ. ક્ષત્રી ન પાછી પાની કરે રે.

માટે દિ પ્રાણપ્રીયા તે આખત કંઈ પણ અંતરમાં વીચાર
 હોય તે આ વખત અળગા કર. અને ભુખી તેગને ભોગ આપી
 કાલે ભોળા ભીમદેવને મારી, ફતેહનાં નિશાન ઝળકાવું તોજ માફ
 નામ પૃથુરાજ ચહુઆણુ પૃથ્વી ફોડી દુશ્મનને પાયમાલ કરે અને
 આખા હિંદુસ્તાનના રાજાઓ મારો ચોર છુપાવી શકે તેમ નથી.
 કેમકે આખો ભરતખંડ ચક્રવે કરેલ છે, તેથી પાંખી પણ ઉડતું
 મારા ત્રાસથી પાંખો ફફડાવી નાસી ઝાડીમાં સૂંતાઈ જાય છે ને
 તોપના ગોળાની માફક મારી તેગ ફરી કે ધાસની માફક લશ્કરતો
 કાપી નાખું. પ્રીયા તે આખતનો વહેમ બીલકુલ કાઢી નાંખ. હવે
 રાત્રી ઘણી વીતી ગઈ છે માટે હું જઈશું. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ—આખમાં જૈતસીપરમારની કચેરી.

જૈતસીપરમાર—કેમ પ્રધાનજી દીક્ષીથી હજી પૃથુરાજ કેમ
 નહીં આવ્યા હોય ? કારણ કે તે કદી આવ્યા વીના રહે તેમ નથી.

પ્રધાનજી—મહારાજધીરાજ મને આવવાના પડયા વાગ્યા
 કરેછે. (એટલામાં સીપાઇ પૃથીરાજને પ્રવેશ કરાવેછે તેથી બંને)

અરસ પરસ મળી એસેછં)

જેતસી—પૃથુરાજ તમારું દર્શન થયું એ મોટા લાભ થયો.

પૃથુરાજ—આપનો ડાગળ વાંચી એકદમ છાવણી સજ કરી અહીં આઆ છીએ. (એટલામાં થરથરતો થરથરતો)

ભોળોભીમદેવ શીપાછને બોલાવીને.)

ભીમદેવ—તારા રાજને વરધી આપ કે ભોળાભીમદેવ આવી ચુક્યા છે. લડાઈ શીર કરો.

સીપાછ—(જેતસીપરમારને) મહારાજન ધીરાજ અણુહીલ-પુરપાટણનો રાજ ભોળોભીમદેવ આપણા કીક્ષા પાસે લશ્કર લઈ ઉભોછે માટે શું કરવું છે.

જેતસી—(પૃથુરાજને) આ કામમાં હું તમારી બહાદુરી જેવા ધણો ઈન્તેજારી છું. તેટલા માટે આપની ખરીક્ષત્રીવટ જેવાને તમને ખાસ અહીં બોલાવેલ છે માટે કેમ ?

પૃથુરાજ—બહુ સાઈ' હું કાંઈ દુસ્મનોની ભીડમાં માથુ મુકવા જરા પણ આંચકો ખાતો નથી. અરે! ખીચાઈ' ભોળુંભીમદું' કોણ છે ! મારો ચાંદીયો અને ચટણીખાં એ સીપાછ અધરધી મારી નાંખશે. તેમાં મારું કામ નથી.

જેતસી—શાહ્યાસ, શાહ્યાસ, તે કામને ઢીલ ન કરો કે પાશ્વું વીધન ન આવે.

પૃથુરાજ—બહુ સાઈ', અરે ચાંદુ અને ચટણીખાં ! જાઓ તેને જલદી મારી નાંખી ખુશી ખબર આપો કે અમે ભોળાભીમદેવની લાશ જેવા ધણો ઈન્તેજારી છીએ. માટે જલદી કાતીયાણ કાઢી નાંખો.

ખંતે—બહુ સાઈ' આ ચાલ્યા. (જયછે લડાઈ કરેછે તેમાં ભોળોભીમ પડેછે તે પૃથુરાજને ખબર આપતાં.)

જેતસી પરમાર—આ ખુશાલીના બદલામાં હું પ્રતીરાજ ચહુઆણ હું મારી ઈચ્છન કુંવરી આપને અરપણ કરું છું. (વન કરી આપે છે) (જાય છે)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—રસ્તામાં પ્રથુરાજ ચંદને કહે છે.

પ્રથુરાજ—પ્યારા ચંદ આપણાં ઈચ્છન સાથે લગ્ન થયાં એ કામ સાઈં થયું હવે અજમેરમાં જઈ આપણો પ્રધાન ક્યમારા મેં સાંભળ્યું છે કે વ્યભીચારી થઈ ગયો છે માટે તેમ હોય તો તેને શીક્ષા દઈએ.

ચંદ—વાસ્તવીક છે મહારાજ ધીરાજ વ્યભીચાર કરવાં એ સારા માણસનું કામ નથી માટે આપને ગમે તેમ કરો તે બાબત ચતુરને શીખવવું હોયજ નહીં અને સમુદ્રને પાણી દેખાડવાં હોયજ નહીં આપ સર્વ ગુણ સંપન્ન છો હવે ચાલો અહીંથી આપણે કેટલાક કામ કરવાં અધુરાં છે તેથી નાહક રોકાવું નહીં.

પ્રથુરાજ—હા ચાલો ચંદ તમે મને શાંતી આપનાર એક અમૃત કલ્પતરુ છો તમારાં દર્શનથી અને વાકવીનોદથી હું તૃપ્તિ પામી જાય મેળવું છું. તમે પણ એક ખરા ખેરખાયા અને ભરે સાદાર છો ચાલો હવે. (જાય છે)

પ્રવેશ ૧૧ મો.

સ્થળ—અજમેર કૃષ્ણાટકીનો શયનગ્રહ ક્યમાસને આવતા જોઈને ઘણો આનંદ લાવીને.

કૃષ્ણાટકી—(તેરા ઈશ્ક મેને લીયા ફકીરી ક્યા બાનાં. રાહ.)

આનંદ સાગર આજ ઉછળ્યો, મોતીડે મેઢિલા વરસ્યા;
 બલેં પધાર્યા ઘેર અમારે, ત્રીયા મુસાફર છે તરસ્યા.
 કોકીલ આંખા વૃક્ષ ચડી જેમ. ટહુકા વારંમવાર કરે;
 ઘન બૈયમેં ઝુરતી ઘટમાં, પ્રાણુપ્રીય અખ આય ધરે.
 દર્શન લાભ થયો દિલ ભારી, સુર્ય ઉદય થયો સોનાનો;
 પ્રાણુ તણા પ્યારાજ પધાર્યા, લાવું સોપારી ને પાનો.
 હલદી જલદી જેમ તજીદે, ચુનો શ્વેત તજી લાલી;
 પ્રેમ ખીડલાં ઉડે પીયારાં, જોળન મદની રેલ ચલી;
 પ્રીતમ મારા ભેટયા પ્યારા, પારશ પરશી કનક કળી;
 ગંગા નહાતાં ઘટે પાપ દીલ, અવીચળ પદવી આજ મળી.
 વેરી દેખી વલખાં મારે, ત્રુટે તાગ તેના તનમાં;
 શુરાપણાલાં ચીન્હ બતાવે, ફાવે નહીં કોઇ રણમાં.

કથમાશ—(ધીરજથી.)

આશાગોડી.

સુખ રહ્યું છે છવાઇ, પ્રીયા આજે, સુખ રહ્યું છે છવાઇ; ટેક.
 નેનાં છે પણ અંધ નજર છે, પ્રેમ રહ્યો પથરાઇ. પ્રીયા.
 ભમર ભમેછે કમળ કુસુમપર, લુપ્ધ ગયો લીપટાઈ; પ્રીયા.
 અત્તર ચુલાખી અંગે બેઠેકે, ચીત છખી સરસાઈ; પ્રીયા.
 સતમ કરે તારી આ ખુશ સુરતી, સુંદર છે સુખદાઈ. પ્રીયા.

અહા કમળ વદની કર્ણાટકી તારી છખી અને તાજ મંદ
 મંદ હસવું, તારાં નીર્મળ ચતુર નેત્રની ચપળતા આકાશમાં વર્ષા
 રૂતુએ વીજનો ચમકારો મારી ચીત ચોરી દીલને દગ્ધ કરે તેમ
 જારી ફરંગી આંખ મને અતી આનંદ ઉપજાવે છે ખરે ખર
 તારી કાયાની અંદર કામદેવની કામળ સુર્તી ક્યાં હશે? તેને,

મને કદપીત વીચાર થાયછે તારાં મનોહર વામ્નો અને સુંદર શ-
કામળ સ્વર સાંભળી ઘણો વીહાતુર છું તારાં મીઠાં વચન માફ
મન લલચાવેછે હૈયું હાથ રહેતું નથી જોખનરૂપી ફાંસીમાં ઝુ-
લતું પંખી મહાસાગરરૂપી પ્રેમમાં લુપ્ત થઈ જવ ધુન્ધળીયું મારે
છે માટે હવે વાકવિનોદ ચલાવીએ.

કર્ણાટકી—આપની પ્રીતિનું આકર્ષણ કરવા મારી સત્તા
નથી છતાં આ ફાંસી દુનીયાની અંદર પ્રીતમ વીના એક પણ સ્ત્રીજ
મને ખ્યારી લાગતી નથી ખરેખર આપની સુંદર પ્રીતિ અને
આલિંગન હરવખત યાદ આવી દીલને ડોલાવી પ્રેમ સાગરમાં
ગુમ થઈ જઈશું.

કથમાશ—કર્ણાટકી તારાં જોખનની છટા અને તારા શૃંગાર
યુક્ત અલંકાર વચ્ચે દેખી મારી ચક્ષુમાં ઉંઘનો આવેશ બહુ
આવેછે માટે બેઘડી તારા જોખાની અંદર માફ મુસ્તક રાખી
શયન કરું અને પછી જીવ ઠેકાણે આવશે ત્યારે પ્રેમ ક્રીડા કરશું
માટે શી મરજી છે ?

કર્ણાટકી—હા ખ્યારા દીલોજનન આપની એવી મરજી છે
તો બેઘડી આપ શયન કરો પછી વિલાસની વાતચીત કરશું
(કથમાશ સુધ જાયછે ત્યાં પૃથુરાજ આવી ગુહ્ય રીતે તેને સ્વંગત
અરે આ વ્યભીચારી દુરાચરણી અહીં સુધ ગએલો છે માટે આવો
વખત ફરી નહીં મળે માટે (બાણતાકી) લે આ તારા કર્મનું ફળ
ભોગવ એમ કહી કથમાશને બાણ મારેછે એટલે કથમાશ પડી
જઈ બેઘડી વાર થયા પછી અને પૃથીરાજ ગયા પછી એકદમ
બેઆકગો ઉઠીને)

કથમાશ—(પેટપકડી) અરે આ બાણ નક્કી પૃથુરાજનું
જ, બીજનું કદી હોયજ નહીં. (એમ કહી પડેછે તે જોધને.)

કર્ણાટકી—(સ્વગત) અરે આનું કામ નીકળી ગયું ચાલ હવે ખીન્ન રાજવળામાં જઈ દીવસ ગુજરીએ નીકર સવારમાં પુરી ફરેતી થશે. (જયછે) ડ્રોપસીન પડેછે.

અકં ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—કનોજ પૃથુરાજની કચેરી.

પૃથીરાજ—પ્યારા ચંદ આપણે જયચંદની કચેરીમાં જવું તે તેને ખબર ન પડવી જોઈએ એમ છાની રીતે જવું.

ચંદ—તેમાં શી મોટી વાતછે તમે મારી ઝારી પકડી માફ માણસ થઈ અને દરેશ બદલી ચાલો કાંઈ શીકર નહીં.

પૃથીરાજ—બરાબર છે હ્યો હું લુગડાં બદલાવી નાખું.

(લુગડાં ખીન્ન પહેરીને) ચાલો.

(જયછે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—જયચંદની કચેરીમાં ચંદ અને પૃથુરાજબંને જયછે.

જયચંદ—પ્રધાનજી આ સ્વયંવર મંડપ રચવામાં કંઈ પણ ખામી નથી સર્વ રાજાઓ એકઠા થઈ કાત્રે ઇચ્છાવર થશે માટે આપણા જેવો કોઈ ભાગશાળી નથી તમામ ઠેકાણે કંકોત્રીયું લખીછે પણ પૃથીરાજનું આમંત્રણ રદ કરેલ છે તેથી તેનું પરીણામ શું નીપજશે?

પ્રધાન—મહારાજાધીરાજ કાંઈ નહીં તેનાથી શું પ્રયત્ન હવે.

(એટલામાં)

શીપાદ—મહારાજ આપની કચેરીમાં ચંદ આરોઠ આવવા
રજ માગેછે માટે કેમ.

જયચંદ—ખુશીથી આવવાદો કાંઈ શીકર નથી.

ચંદ—(આવીને) છપો.

શર શર હંસ નહોય, બાજ ગજ રાજ ન દર દર;

તર તર સુકળ નહોય, નાર પતીવ્રતા ન ધર ધર;

ફન ફન મની નહોય, મલય ગીર હોય ન બન બન;

તન તન સુમતી નહોય, મોતી જલ ખુંદ ન ધન ધન;

રન રન શુર નહોય, સખ જન હોય ન ભક્ત હર;

કપી ગદ્ય કહે ગુણીજનો, સખજ નહોય ન એકસર.

ભલે બાપ ભલે બાજ તમારી બરોબરી કોઈ નથી કે મો-
ટા સ્વયંવર ધણા ઠાઠથી રચ્યોછે વાહ તેની શું તારીફ કરે ધન્ય
છે તારી માતપીતાને.

જયચંદ—વાર ચંદ તેતો હીક પણ પૃથીરાજ ક્યાંછે અને
તેના સ્વરૂપનું વર્ણન કરો?

ચંદ—બહુ સાઈ અનંદાતા (પૃથીરાજ સામુ જોઈ પાછો
જયચંદ સામે. જોઈને કવીતો બોલેછે.)

સવૈયા.

સીંધ નાદ કેશીરીકો, ગર્ભ નીકો ગર્ભ છુટે;

ઘાટમે બડો અટંકી, ગંભીર ગજ રાજહે;

સપાટમે શુરાક, ચોટ નાખી શેષ નાગ,

ખીજુરી બપુકે બાન, તેતરપે બાજહે;

મીટે ચડેલ મલ્લ, કબહુન છોડે ત્રોડે,

ખલક સખ ખોદી વાકા, સુરા સખ બાજહે;

સીંહકે સપાટમે બચે નાહી શુરો બાલ,

આલમકી ખીચ એહી, મેરો શીર તાજહે;
 મૃગસી ચપલ આંખ, શ્વાન જેસી નીંદ નેના;
 અલ્પ અહારી માધવનલ, બગ જેસા ધ્યાનહે;
 અંગમે ઉદારતાહે, મંદ મંદ હસનેકો;
 ભારથમે ભડ એસો, ભાથે રામ ખાનહે;
 ભટકો સખ ભૂતલમે, અદલહે અટકો સુરે;
 ભંખુ દ્વીપમે ન એસી, જોડી જીવ જાનહે;
 ધીંગાનેમે ધરાકું ધ્રુજવી પુઝાવી બડો,
 જોરાવર જોદ્ધાકું, અખાડી સમાનહે;
 ધ્રુવહે અવીચલવો, ધરામે ધરાયો આપ,
 કાન્તીમે કજીયાકો પીર પૃથુરાજહે;
 દીનનીશ દુશ્મીન ડોલાવી હરે દારા;
 બોલા બીમ જીંત્યો, એસી સામદ સમાજહે;
 શાશ્વકું સતાયો ખોત, ગઢપતી ગીઝનીકો,
 કાલાવાલા કીયા એસા, ગરીબનીમાજહે;
 બીખન ભડવીર એસો, ભરતખંડે હુવો બાણ;
 શ્રેષ્ઠહે ચહુઆણ વાકો, અવીચલ રાજહે.

જયચંદ—(પોતાના પ્રધાનના કાનમાં) આની સાથે છે
 એજ પૃથીરાજ નહોય? હોય ખરો એમ લાગે છે પણ કેમ તેને
 પુછવું તે આવો વેશ કોઈ દીવસ પહેરે નહીં. કેમકે શુરો કદી
 ચીંચરાં પેહેરી શેવા બળવા જાય નહીં. માટે કેમ કરવું છે. ?

પ્રધાનજી—(જયચંદના કાનમાં) એક યુક્તિ શોધી કાઢી છે.
 જો પૃથુરાજ હશે તો કર્ણાટકી ઓઢીને આવશે. કેમકે પૃથીરાજના
 પ્રધાન ક્યમાશે તેને રાખેલી હતી. અને તેને તેણે તેજ કારણ મારી

નાંખ્યો છે માટે પૃથીરાજ હશે તો કર્ણાટકી ઓઢીને દીવ સંકોચતી આવશે.

જયચંદ—બહુ સારૂં. સીપાઈ કર્ણાટકીને અહીં બોલાવો !

શીપાઈ—બહુ સારૂં મહારાજ હમણાં બોલાવી લાવું છું.

(કર્ણાટકીને છેટેથી આવતી જોઈ ચંદ અને પૃથીરાજ ધિશારે સમજાવે છે તેથી કર્ણાટકી ચેતી ગઈ. પછી કર્ણાટકી પૃથીરાજને બાળી ઓઢીને પાછું કાઢી નાંખી કચેરીમાં આવે છે તે જોઈને.)

જયચંદ—(કર્ણાટકીને) તું કોઈ દીવસ માથે ઓઢતી નથી. ને આજે માથે ઓઢીને પાછું મોઢું ઉઢાડું રાખી કાઢી નાંખ્યું તેનું શું કારણ છે ?

કર્ણાટકી—મહારાજ આ જો ચંદમારોટ છે તે પૃથીરાજનું અર્ધું અંગ ગણાય છે માટે મેં ઓઢી પાછું કાઢી નાંખ્યું. ને પૃથીરાજ હોય ત્યારે મારે મરનંદથી ઓઢી રાખવું જોઈએ.

જયચંદ—બહુ સારૂં. જા પાછી તારે મહોલો આ ચંદખા રોટને માટે પ્રધાનજી સીધાં સામાનનો બદોબસ્ત કરજો.

પ્રધાનજી—બહુ સારૂં મહારાજ ધીરાજ.

જયચંદ—શીપાઈ કચેરી બરખાસ્ત કરો.

શીપાઈ—મહારાજ ધીરાજ જયચંદ રાઠોડની કચેરી બરખાસ્ત. નીધારખો મેહેરખાન. સર્વે જાય છે.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—પૃથીરાજની છાવણી.

પૃથીરાજ—સીપાઈઓ ચોકીપેરો બરાબર રાખજો, કેમકે દુશ્મનોનાં માથે નગારાં ગડગડે છે તેથી સાવધ રહેવું.

હાલુલીરાય—મહારાજ આકાશમાં અંધકાર વખતે પંખી

સંયગ કરે તો તેના અવાજ ઉપરથી ઉડાવી મુકું, અને માણસના બાણકારા, અને પગલાંના ઘસારા ઉપરથી એકદમ ગોળી મારી પાયમાલ કરી નાખું. તે બાબત જીવને સંતોષ રાખી શાંતીથી સુખે નીંદ્રા કરે. જીભને દાંત ભળાવવા હોયજ નહીં. અને શુરાઓને શીખવવું પડેજ નહીં તે બાબત આપને નીચીંત રહેવું.

પૃથ્વીરાજ—સાહબાશ છે, હાહુલીરાય તમારી ખચરદારીને તમારું શુરાતન જોઈંધું તો આખા હીંદુસ્તાનમાં આપની જોડ મળવી મુશ્કેલ છે માટે ચાલો ચંદ આપણે નીંદ્રા કરીયે.

ચંદ—પધારો પૃથ્વીનાથ (સુવેછે એટલામાં શાહપુદીનધોરી અને તેનું લશ્કર નીકળેછે, તેને હાહુલીરાય અને સીપાઇઓ પકડીને કેદ કરે છે. અને પૃથ્વીરાજ પાસે જઈને.)

સીપાઈ—મહારાજ પૃથ્વીરાજ સનગ થાઓ. શાહપુદીનધોરીના લશ્કરમાંથી તેને પકડી હાહુલીરાયે કેદ કરેલ છે માટે શું હુકમ છે ? (પૃથ્વીરાજ અને ચંદ બહાર નીકળીને.)

પૃથ્વીરાજ—તેને મારા પાસે લાવો. (લાવી હાજર કરેછે એટલે.) તમને આ વખત સાંતવાર કેદ કર્યા પણ બીલકુલ શરમ નથી સીપાઇ આનું માથું કાપી નાંખેત. હાહુલીરાય શું કરવું છે ?

શાહપુદીન—પૃથ્વીરાજ મેરા ગુન્હા માફ કરકે મેરેકું જ. મીનદોસ્ત મત કરો મેં તુમેરા ગુલામ હું. ખુદાકે ખસ્તે એક દેરે મેરેકું છોડદો. કપી આપકા નામ સુનકે ગીજનીકા રસ્તા પકડ લકું ઇસી ખસ્તે મેરેપર નીધા રખકે છોડદો હજરત

પૃથ્વીરાજ—(દયા ધરી) આ વખત તમારા આઠ હજાર ઘોડા દંડ કરી જીવતા મુકુંધું. હવે પછી કોઈ દીવસ હાથ પડશે તો તમને તમારી વાત સાંભળ્યા વિના રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર જોટલા કટકા કરી

નાંખીશ. માટે જાઓ આ વખત છોડી મુકું છું. અને અભારથી ગીજનીનો રસ્તો પકડો નહીંકર પાયમાલ કરીશ,

શાહુબુદ્દીન—ખોત અચ્છા પરવરદીગાર. મેને આપકા ગુન્હા કીયા હે સો માફ કરો. મેં આપકા કુત્તા હું. મેરેકું છોડદો. મેં કબી મોં નહોં ખતાવું. આપકા નામ સુનકે ભાગ જાઉં.

પૃથ્વીરાજ—હાહુલીરાય આને છોડી મુકો અને દંડ લેજો.

હાહુલીરાય—ખોત અચ્છા. ઘોડા છે તે કમજ કરેલા છે (છોડીમુકે છે તે પછવાડે વારે વારે જોતો જોતો અને થરથરતો આલ્યો જાયછે ને કહેછે કે ખુદાયેં મેરા જાન ખચાયા. કબી છેડ ના કંડે ખડા શીતુરી આદમી હે. ઉરકી નજરસેં મોં છુપાઉં.)

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—સંયોગતાનો ખગીયામાં શયનગ્રહ.

સંયોગતા—(કર્ણાટકી પ્રત્યે.)

મારાંરે સ્વામી ખોલોની વા'લા. એ રાહ.

દાસી. સુંણ વિનતી એક મારી, પુરૂષ પૃથ્વીરાજની હું ખારી. ટક કાલે મહોલે બેઠી બેઠી જોતી, લડાઈની વાત સુણી રોતી. દાસી. દોસે કામદેવ તણી મુર્તી, છખીલાની જોઈ ખારી સુરતી; દાસી. તીલાં જામ તેડી લાવો તેને, નીંદ્રા મને નહોં આવે નેને, દાસી. એણે ચીત માફ ચોરી લીધું, કાલે મને દર્શન તો દીધું. દાસી.

કર્ણાટકી— ધનાત્રીની ગજલ.

કરો ન દીલ ઉદાસ, ખાઈ મારી, કરો ન દીલ ઉદાસ. ટેક.

કાલે દીઠા હતા જીવ કરતા તે, તેડી જાવું તમ પાસ. ખાઈ.

કાચી કળીસમ કાયા તમારી, ભરમર ફરે ચોપાસ; બાઇ.
ગંભીર આવીને કરશે શુંગરવ, રાખો ન દીલ નીરાશ. બાઇ
નાથ વીના નવજોખન સુના, સુના મહોલ અવાસ; બાઇ.
ભઉં જલદી એને લાવું બોલાવી, કરજો ભોગ વિલાસ. બાઇ.

હું તેને બોલાવી આપની પાસે હમણાંજ તેડી લાવુંછું. માટે તમે તે બાબત ધીરજ રાખો ઈશ્વર તમારી આશા પુરણુ કરશે.

સંયોગતા—દાસી ખોટી થવાનો વખત નથી. જેમ જેમ વાર લગાડેછે તેમ તેમ મારી ઘડી વર્ષ જેવી જાયછે. માટે દીલ ન કર. અને વહેલી તેડી લાવ. આ વખત માં અંતઃકરણ કામની જવાબથી ઉભરાઇ શરીરની શુદ્ધબુદ્ધ બુદ્ધી ગઈછું તેથી તું આ કામમાં ફતેહ પમાડ એવો તારો મને ખાતરી પુર્વક બંડેસોછે.

કર્ણાટકી—બહુ સાઈ બાઈસાહેબં. પણ હજી આપ કુંબારાં છો તેથી કોઇ પુરૂષનું મોટું જોવું વ્યાજબી નથી. આપનું જોખનરૂપી ફળનો કોઈએ સ્વાદ ચાખ્યો નથી, અને પતી પણ નીર્માણ થયો નથી. ત્યાં આવી વાત વિચારોછો તે કાંઈ ઠીક નથી.

સંયોગતા—તું મને દાઝ્યા ઉપર ડામ, અને બળતામાં વારી નાંખવા શું કરવા તારા મુખમાંથી મને નાકિમેદ કરેછે. તું દાસીછો માટે તારો ધર્મ બજાવ, અને આ કામ ફતેહ કરી માંડે દીલ ખુશી કર. જેથી તારી પ્રીતીનો બદલો વળી ગયો એમ માનીશ માટે જ.

કર્ણાટકી—બહુ સાઈ. આપનું દીલ તેની સાથે લાગેલું છે માટે હમણાંજ તેને લાવી આપની શેવામાં હાજર કરુંછું. તે બાબત તમારે નર્ચીત રહેવું. (જાયછે.)

(૪૧)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—રસ્તામાં કર્ણાટકી ગાયછે:

આશાગોડી.

મન ગમતો નર માણે, કામી જન, મન ગમતો નર માણે. ટેક.

જોયન મદમાં અંધ બનીને, શત્રુ-મીત્ર ન જાણે; કામી.

પીતા તણા એ પ્રીતમ વેરી, વરશે એને પરાણે. કામી.

જેની સાથે જીવ બંધાણો, વિધ વિધ તેને વખાણે; કામી.

માખાપો ને કુટુંબ કરી દુર, અદેશો નહીં આણે, કામી.

ધીઃક ધીઃક જોયન જળવીયું નહીં, સાર અસાર ન જાણે. કામી.

સાતવાર ધીઃકાર છે, તારી સ્ત્રી હઠને કે તારા પીતાના દુ-
શ્મન સાથેજ તારો જીવ બંધાણો! તે માતાના ગર્ભમાં રહી તેની
શેવા ન બળવતાં કુટુંબનાં નાક કપાવવા આગળ પગલું બર્યું; ધુળ
પડી તારી જોયનાવસ્તામાં કે તું તારા પીતાનુંજ માથું કપાવવા તૈ-
યાર થઈ આવું દુરાચરણી કામ આરંભ્યું. અરે ધીઃકાર છે તારા
રૂપને કે, તું દુશ્મનને હાંસી કરાવા તારું જોયન, અને તારી કાયા
બતાવવા આતુર થઈ. ચાલ પ્રભુ! હુકમને તાબે રહેવું તે નોકરનો
ધર્મ છે. માટે હવે બંનેને ભેળાં કરી દઉં, નીકર ક્યાંક જીવની
ઘાત કરશે. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—પૃથ્વીરાજની હાવણીમાં કર્ણાટકીનું આવવું.

સીપાઈ—મહારાજધીરાજ કોઈ ઓરત આપની પાસે આ-
વવા ધારે છે.

પૃથ્વીરાજ—ખુશીથી આવવા દો. (આવેછેતે.)

કર્ણાટકી—(લાજ કાઢીને એક તરફ ઉભીછે એટલે)

પૃથીરાજ— રાગ માઠ.

અરે પ્રીયા કોણ કાજરે, કેમ આવીછો આંહી;
અચરજ લાગે મને આજરે, કેમ આવીછો આંહી. ટેક.
જયચંદ કેરો જય કરવાને, જોગણીઓની જાત;
કનોજ કેરી શું રક્ષા કરવા, છળ કરવા સાક્ષાત. અરે.
શુરો થઈશ હું શું શુરવીરમાં, આગળ થઈ ઉત્પન્ન;
વર વરવા શું આવી અપ્સરા, લેવાને વચન. અરે.

કર્ણાટકી— રાગ ઉપરનો.

ખારા સુંણો પૃથીરાજ રે, કહું સાચીરે ખીના;
તોડાવ્યા તમને આજરે, કહું સાચીરે ખીના. ટેક,
નથી અમે જોગણીયો કે, નથી અપસરા કાંઈ;
સંયોગતાની દાસી હું છું, બોલાવે મારી બાઈ. ખારા.
સંયોગતાને જો ચાહો તો, ચાલો મારી સાથ;
નહીં આવો તો નીચે રાજ, કરશે આતમ ધાત. ખારા.

પૃથીરાજ—અહા ! શું સંયોગતાનો વૈભવ કેતેની પાસે ત
મારા જેવી તો દાસીયો છે. પણ વાઈ મને એકવાર સંયોગતાન
દર્શન કરાવો કે ધંખતે માઈ આ લડાઈમાં મરણ થાય તો જીવ
અસદગતીએ જાય નહીં.

કર્ણાટકી—પધારો મહારાજપ્રીરાજ આપની ઉમેદ પુરી થશે.

પૃથીરાજ—ચંદ તમે આ છાવણીનો તપાસ રાખજો. હું
પાછો હમણાંજ અહીં આવું છું.

ચંદ—મહારાજપ્રીરાજ વિચારીને પગલું ભરજો, અને ચે-
તીને ચાલજો એવી મારી છેવટ માગણી છે.

પૃથીરાજ—કાંઈ શીકર નહીં ચાલો. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—કનોજમાં સંયોગતાનો (બગીચો) શયનગૃહ પૃથીરાજ-
નનું આવવું.

સંયોગતા—(એકલી)

(ઓ કુદરતના કરનાર, ખલકના સ્વામી એ રાગ.)

આ કુંજ પ્રફુલીત, વ્રક્ષ, ખીલી વન વેલી;

આ મંદ મંદ સુગંધ, કરે મન ઘેલી.

પ્યારા હે પ્રાણાધાર વસંત પ્રફુલ્લો;

ભુલો પડીયો શું ભર, ભાન તું ભુલ્યો.

આ દેખી આંખા મોહાર, હરપ ઉછળે છે;

જાણે કામદેવની ઉપર, ચમર ઢળે છે.

છે કોકીલ શબ્દ મધુર, કાળજી છેદે;

ભરજોતન હુંજ ખીલેલ કામ અતી ભેદે.

આ સીંહ ભક્ષ શીયાળ, જાય નહીં ફાવી;

પૃથીરાજ દીલની દાઝ, ઓલાવો આવી.

(કહ્યાટકી તેડી આવેછે.)

પૃથીરાજ— રાગ ઉપરનો.

હે કોકીલ કરન ઉચાટ, માધુજન છોડી;

આ મોર મનોહર ચહાય, આવ્યા છે દોડી.

માયું જો માંડે જાય, તુંને નહીં છોડું;

મણીધરને મારી ઠાર, ધણો છછેડું.

સંયોગતા— સોરઠની ગજલ.

પ્રાણનાથ ભક્ષે પધાર્યા, જોતીતી તમ વાટડી;

ધર એઠાં ગંગાજી મળી, મારી દેહી અમર થઈ પડી. ટેક.

પરરાજ કેરો પરાજ્ય કરવો, માથા સાટે માલ છે;
 પરમેશ કૃપા કરજે હવે, એ વીનતી મારી હાલ છે. પ્રાણ.
 પ્રાણનાથ “ પારશ ” પરસતાં, મારી દેહી કંચન થઈ ગઈ;
 કરો ઝંગ વરો ઝટપટ મને, આજે દેહી અર્પણ થઈ રહી પ્રાણ.

પૃથીરાજ—(જુરસાથી.)

રાગ ઉપરનો.

જેમ તેતર ઉપર આજ છે, પ્રીયા જાણું સર્વે રાજને;
 ચડયો ચોટમાં ઉગરે નહીં, એમ નીચે જાણો આજને.
 સાતવાર સાદ્યુદીનને, ચડી આવ્યો મોટી ફોજ છે;
 હરાવ્યો હૈયે ધરી હામને કોણ માત્રમાં આ ક્રનોજ છે.
 જુવો જંદવકુળનો ભુપતી, વીજ્યસુર નામે રાજ હતો;
 તેની પુત્રી જે પદમાવતી, સુરા સર્વજીતી લાવ્યો હતો.
 આણુ ઉપર સરદાર છે, નામ જેતસીપરમાર છે;
 ભોળો ભીમ જીત્યો ક્ષણે એકમાં, અણહીલપુરે સરદાર છે.
 તે કારણ ઈચ્છનકુંવરી, થયો મોહાતુર અપાર છે;
 લીધી મેં કન્યા લડી તેહને, મગદુર કોના ભાર છે.
 માનવ દાનવ કે દેવતા, કદી ઈંદ્ર આવી ચડી લડે;
 પૃથીરાજ સુરો રણમાં ચડે, જેમ સેન માંહી સાવજ પડે.

સંયોગતા—(પીયુને તળવનાર વેરી અલંકાર એ રાહ.)

કર્ણાટકી ચોખા કંકાવટી હવે લાવ;
 કરવાં છે ગાંધર્વ લગ્ન, ભેટયા તણો ભાવ.
 પ્યારા પ્રાણનાથ મળ્યા દુધે ઉઠ્યા મેઘ;
 જે તું મળ્યું જોડલું આ રહી દીસે તેગ.
 ચંપા કેરા છોડ સાથે વીંટી નાચરવેલ;

(૪૫)

આજ મારા અંગ માંહી, રેલી પ્રેમ રેલ.
સામાગ્યરક્ષક પ્રાણુનાથ છે મળેલ;
કામદેવ રૂપી મને કળાયો ખીસેલ.
ચંદ્રવદનીને ચંદ્ર મળ્યા મારી બેન;
ચંદ્રને વીંટાઈ નાગ ઝુરે સારી રેન.
પ્યારા પ્રાણુનાથ હવે આવું તમ સાથ;
તમ વિના એન નહીં ઝૂંડે દીન રાત.
પૃથીરાજ—બહુ સાંડે પ્રીયા ચાલો મારી સાથે.
(જાયછે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—પૃથીરાજની છાવણી.

પૃથીરાજ—પ્યારા ચંદ તું જયચંદને આ કાગળ આપજે. બે-
ચાર સામદો લઈ કહી આવો કે પૃથીરાજ તારી પુત્રીનું હરણ
કરી લઈ જાય છે, માટે માંટીપણું હોય તો બતાવજે.
ચંદ—બહુ સાંડે મહારાજ ધીરાજ. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ—જયચંદની કચેરી. ચંદ અને સામદો તલવાર ખુલ્લી
કરી કહેછે. અને કાગળ હાથમાં આપેછે.

ચંદ વીગરે—અરે જયચંદ તારી પુત્રી સંયોગતાનું હરણ
કરી પૃથીરાજ જાયછે માટે પેટમાં દુઃખનું હોય તો માંટી થઈ આ-
વજે અમે તને ચેતાવીએ છીએ. (એટલું કહી જાયછે પછી)

જયચંદ—(ધ્રુજતો ક્રોધમાં)

(૪૬)

રાગ ક્ષત્રીકલંકનો.

પશુ પક્ષી નીસાયર જાત, બટકી મરે શું ભુટે હાલેરે;
જાણું ચૌહાણુ કેરી જમાત, કદી ન બને કોઈ કાળેરે.

સયોગતા છે રાજકન્યાય; બટકી૦

રસ્તો રૂશીકુળનો ન લેવાય. કદી૦

માગણુ જુઠા બોલી હોય જાત; બટકી૦

અન્ય સ્થળ જઈ કરે ઉત્પાત. કદી૦

એસે રાઠોડ કુળને કલંક; બટકી૦

રત્ન રોજે શું આવીને રંક. કદી૦

પ્રધાનજી ઘણું ગેરવ્યાજબી થયું. જોઈએ કાગળમાં શું પૃ-
થીરાજ લખેછે ચાલ વાંચીને જોઈ, શી બીના છે

રાગ ક્ષત્રીકલંકનો.

આપ સાગર હું વરસાદ, જયચંદ વાત નક્કી જાણોરે;
વેદ વાક્ય આ રાખજો યાદ, અદેશો નહીં ઉર આણોરે

આપ મેરે છો ચતુર સુજાણ. જયચંદ.

હું છું ગદલકી નદીનો પહાણ; અદેશો,

તમે છો વડ વૃક્ષ ઘટા ટોપ; જયચંદ.

હું છું તુળશી કેરો રોપ; અદેશો.

આસમાન સમાન છો આપ. જયચંદ.

હું છું ચંદ્ર ખરો શુદ્ધ ખાપ. અદેશો.

સીંહલ દ્વીપ હસ્તી છો વીશાળ. જયચંદ.

હું છું કેશરી સીંહનું બાળ. અદેશો.

તમે શેષ સમાન પ્રકાશ; જયચંદ.

હું તે ગરુડની શું છે ગુંજાશ. અદેશો

તમે લોહ જડેલું ઝાઝ;	જયચંદ
મને લોહ ચુંબક ગણો આજ,	અદેશો.
શ્રેષ્ઠ ભુજંગ આપ સુપાત્ર;	જયચંદ.
હું તે કીડી કોણુજ માત્ર.	અદેશો.
માટે જેને દુખે પેટ માંય.	જયચંદ.
તેતો આવજો લેવા કન્યાય.	અદેશો.
નાસે સાર્દુળ આગળ શ્વાન.	જયચંદ.
પૃથ્વીરાજ શુરાને પિછાન.	અદેશો.

(લડાંધ ધતાં જયચંદ હારેછે તેથી)

પ્રધાનજી બનવા કાળ તે બની ગયું હવે રાજ ખુશીથી
ચાલો તેને પરણાવી દઈએ કેમકે પુત્રીને દુઃખ ન થાય.

(લગ્ન થાયછે)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—દીલ્લીમાં પૃથ્વીરાજની કચેરીમાં સેનાધીપતી
દાખલ થાય છે.

સેનાધીપતી—(જોડી તમે ના જોઈ માડી એ રાગ)

શીકારે કરોને તૈયારી; (૨)

સીંહ અતી વીકરાળ ગુફામાં, બેઠો છે ભારી;

કોઈની નવ ચાલે કારી; (૨)

ધ્રુવ કર્યાથી બહાર નીકળશે, ઝટ લેશું મારી.

પૃથ્વીરાજ—ચાલો સત્વર ક્ષત્રી લોકોનો ધર્મ છે કે જ્યાંબીક હોય
તે દુર કરી પ્રજાને પુત્ર બરાબર રાખવી માટે હમણાંજ ચાલો

(જાયછે)

પ્રવેશ ૧૧ મો.

સ્થળ—જંગલમાં દુર્વાસા ઋષીનો શીષ્ય ચક્ષુશ્રવા તપ કરે છે તે સીંહ ચમર ઓઢી ગુફામાં ખેડો છે ત્યાં જઈ ધુ. માડો કરે છે એટલે ગુફામાંથી બહાર નીકળી પૃથીરાજને શ્રાપ આપે છે.

ગઝલ.

ચક્ષુશ્રવા—(સરકાર રજા દીઠયે જામીનગાર છું એ)

અરે અધમ દુષ્ટી મારો તપ ભંગ કર્યો;

તેં પેટ ચોળી સુળનો, ઉપાય આદર્યો;

આપું છું તુંને શ્રાપ, તારી ચક્ષુને વિશે;

દુષ્મન કાચ ફેરવી, તું આંધળો થશે.

પૃથીરાજ—(દીલગીર થઈ) શહીયર દુઃખ શું દાખવું એરાગ.

વીપરીત કામ થયું અરે, છો દુર્વાસાના શીષ;

માફ કરો ગુન્હો માફરો, હદે નવ ધરો રીશ, વી.

શાયર પેટ શરીરતે, કદી ના ઝલકાય;

શાગર માઝા છોડી દીએ, જળચર ક્યાં જાય; વી.

મહારાજ મારાથી આ કામ અજાણતાં થઈ ગયું છે માટે

ક્ષમા માગુ છું તે કૃપા કરી છોડી મુકો.

ચક્ષુશ્રવા— રાગ ઉપરનો.

શ્રાપ નીવારણ થાય નહીં, કરો કોઠ ઈલાજ;

બાર મહીના પછી એ બને, કર્યું અજાણે કાજ. શ્રાપ.

છંદ— કવિત.

કપીલ જળ કોપે, તબ્બા ભરમકીએ સગર સુત;

ગૌતમ જળ, કોપે તબ્બા, ઈંદ્ર કષ્ટ પાયોહું;

અગસી જળ કોપે તખ, સમુદ્રકું કીયો ખારો;

કોપે દુરવાસા, જહુબંસહી ગુમાયોહે;

બ્રહ્મ જળ કોપે તખ, કશ્નકું લંચન કીયો;

કોપે મુચુકધકાળ, જવનહી જાણ્યોહે;

ઐસે કુલ જુગનકે પ્રતાપ ફહે ન જત;

અક્ષકે સંતાપે સે, કોન સુખ પાયોહે.

મહારાજ આહાણોની છેડ કરવામાં દેવદાનવો સપડાઈ ગયા છે તે માનવો કોણ માનમાં છે કેમકે બનવા કાળે તે બની નયછે માટે દીવગીર ના થવું.

પૃથ્વીરાજ—ચંત તમે ના હોત તો આ વખત હું સહાસ કરી તલવારથી મરી જતે પણ આપના અમૃતરૂપી શબ્દની ધારા મારી દેહરૂપી અળતા દવમાં છાંટવાથી તૂમી પામુંદ્યું રીકછે હરી કરે તે ખરી, આશો. (નયછે)

પ્રવેશ ૧૨ મો.

સ્થળ— પૃથ્વીરાજ પોતાના શયનગ્રહમાં છે અને દાસી બહાર છે. લાં હાલુકીરાય હમીર અને ચંદ દાસીને ચીડી આપે છે.

દાસી—(ચીડી વાંચે છે) દાહરો.

ગોરીમાં ગરકાબજો, અંધ બન્યો આધીન;

હીંદુસ્થાન તણી ધરા, તાકે શાહબુદ્દીન.

દાસી કેટલીક રીતે ધમકી બતાવી અને બાલુકારા સાંભળી પૃથ્વીરાજ હસી કાઢે છે. લાં દાસી સોઝી મારી બહાર કાઢેછે. એટલે.

ગજલ.

હાહુલીરાય—(શરકાર રાજ દીછએ જામીમગારધું એરાહ.)

ધીઃકાર રાજ તુજને, ધીઃકાર તાર રાજ;

નારી તણે નેહ પડ્યો છો, ધીઃકાર તુને આજ. ધીઃકાર.

તેં મારી કીધી મશ્કરી, ન કીધી મારી વાર;

મસ્તક દીધું મેં કેક જગો, શર્મે નહીં લગાર. ધીઃકાર.

રાજની વીનાશ કાળે વિપરીત યુદ્ધ થઈ મારી માએ
મારો પાપ એકજ દીકો હશે, તો હું સંયોગતાની સાથે વ-
ધારે સુખ ભોગવવા દઉં નહીં હવેથી દીક્ષી અને સંયોગતાનો
ચુડસો ભાગ્યો સમજો અરે ચંદ તારે મારી સાથે ચાલવું હોય તો
ચાલ અને દીક્ષીનું પાણી અગ્રાહ કર.

(જયછે.)

પ્રવેશ ૧૩ મો.

સ્થળ—રસ્તામાં ચંદ ઉપદેશ કરેછે.

ચંદ—(હાહુલીરાયને) આશાવરી જોગીયો.

ધીરજનાં મીઠાં ફજો, રાજ, હેયે હીંમત ધાર;

આવાં વચન ન જોલો રાજ, કહું છું વારમવાર,

વીપવ લંપટ પૃથીરાજ, સંયોગતાની સાથ;

કાલ ઠેકાણે આવશે, કરો નહીં ઉત્પાત.

લાડ-લડાવ્યાં આગળે, એહું મોંમા ન્યાગ;.

બદનામી નવ લઈએ બધું, બનશે બનવાકાળ.

ગમે તેમ થાય પણ હું એ કામમાં સંમતી આપતો નથી.

હાહુલીરાય હુમીર—આગળ લાડલડાવ્યાં, તો આપણે

લાખો દુશ્મનોની બીડમાં માથા હાથમાં લઈ લડયા, એ સંયોગતા નથી પણ હાંદુસ્તાનની વીયોગતા છે. તુંતો ભાટ ભાઈછે તમ લોકોની જીભમાં શુરાતનછે અંગમાં નથી માટે. દુકડા પાઓ અને પડયા રહો, મારાથી આ વાત સંખ્યાની નથી સંયોગતાનો ચુડલો ભાગે નહીં સાં સુધી દીલીનું પાણી મારે અથાહ છે.

(ખયછે.)

પ્રવેશ ૧૪ મો.

સ્થળ—ગીજની શાહબુદ્દીનની કચેરીમાં હાહુલીરાયનું આવનું.

હાહુલીરાય હુમીર—(સલામ ભરીને) જહાંપનાહ હવે પધારો તો તમને દીલી અપાવું.

શાહબુદ્દીન—પૃથ્વીરાજ ચહુવાન બડા જોરાવર રાજા હે ધ-સીસે મેં ખોત ડર ખાતા હું તુમ ઈદર ઉતકી હકીકત સુનાઓ.

હાહુલીરાય—જહાંપનાહ એ ખાખતમાં વિચાર કરવા જેવું કંઈ નથી આપ જાણો છો કે તેણે પોતાના પ્રધાન કયમા-શને કર્ણાટકીને માટે પોતાને હાથે મારી નાખ્યો છે ચામુંડરાયને બેડી ધાત્રી છે જ્યેથી તેણે હાથમાં લોહું ઉપાડવાની પ્રતીજ્ઞ લીધેલી છે સંજમરાય કન્હલગીરઆદી મહોબાની લડાઈમાં અને કનોજની લડાઈમાં કામ આવી ગયા છે, બાકી હું ચંદ ભાટ અને રામ ગુર પ્રાહીત રહ્યા તેમાં હું અહીં આગ્યો છું બાકી ભાટ અને બ્રાહ્મણ ભાઈથી હું થવાનું.

શાહબુદ્દીન—શીપાઈ વો હાહુલીરાયકું સીધા સામાનકા બદોબસ્ત કરકે લાલ બંગસેમેં ભેજ દો. જાઓ હાહુલીરાય ઉદર તુમ રસોઈ પકાવો ?

(૫૨)

હાહુલીરાય—બહુ સારું જહાંપતાહ. (જાયછે).

આદશાહ—(સ્વગત) હાહુલીરાય બંડા ખટપટી આદમી હે લેકીન બડા જોરાવર હે મગર કીસતરેહસેં ઇસ્કા ઇતખાર રખુ સીપાઈ તુમ દીક્ષી. જાકે તપાસ કરકે મેરી આગુ પીછા આવો કે પૃથીરાજ કેસી હાલતમેં હે ઉરકા ખ્યાન મુનતેકી જરૂર હે. મેરે-કું સાત દરે સતાયા હે બડા અટકી ચૌર લશ્કરી હે. ઈસ આ-સ્તે તુમ જલદી દીક્ષીકા પંચ પદ્મો મેરેકું પીછે ખખર આપો.

શીપાઈ—બાત અચ્છા જહાંપતાહ મેં અખ જાકંગા.

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૧૫ મો.

સ્થળ—આદશાહનો રાયનગ્રહ આદશાહ ને બેગમ.

આદશાહ—(બેગમ પાસે બેસી તેના મુખ તરફ લગી લગી જોઇને).

ઝીંઝોટી ડુમરી.

(દરસન બીન અખીયાં તરસ રહી એ રાહ.)

તેરી ખુશ્મુરતને સતમ કીયા;

સતમ કીયા ખુશ હે છયા. તેરી૦

નેન કુરંગી ખાન ચલાવત;

જોગીકા ધ્યાન સુકાય દીયા; તેરી૦

મેં આશક મોગુદ ખડાહું;

રૂપ અજબ દીલ શાન્તી ભયા. તેરી૦

બેગમ—(તું ન કમલા છયરવા આ પીતા મોરા એ રાહ)

મને નીંદ્રાએ ઘેરી, હે ખાવીંદ મેરા.

ટક.

(૫૩)

દીવ નહીં ચેન રેન ન નીંદ્રા; પ્યાસ હે પીયા કેરી;

ચપક તુમ મેં નાગરવેલી, ભેરી વીંટાં ઉભરેરી. હે

વાહ વાહ મેરી જન પત મેંને બોત ચાલાકી પીછાંની.

તેરી કદરકા જ્યાન કરનેમેં લાજાર હું સુનલે મેરી એક બાત
ચાર મેરેકું હીંદુસ્તાનમેં જાનેકું હુકમ કર.

શાહબુદ્દીન— બરવા ગજલ,

(અફસોસ આંખોસે દીખાઈ, નહીં દેતા એ રાહ.)

દીલગીર મેરે જનાહે, જરૂર હીંદુસ્તાન;

સતાયા મુજેકું સાત દેકે, રાવહે મસ્તાન, દીલગીર.

પ્રથીરાજકી મેં પાસ જાકે, જંગ મચાવું;

ખુદા કસમ ખરે વો, મેરી જન બચાવું.

બેગમ—આપકું જાનેકી મકસદમેં બીચન ના ડાહું ખુશી
સેં અપના કામમેં ફતેહમંદી મીલાઓ.

(.જાયછે.)

પ્રવેશ ૧૬ મો.

સ્થળ—શાહબુદ્દીનની કચેરી જસુદ્દ આવે છે શાહબુદ્દીન
બેઠા છે ત્યાં.

સીપાઈ—જહાંપનાહ જોસા હાહુલીરાય બોલાયા એસી
માફકજ હે.

શાહબુદ્દીન—હાહુલીરાયકું ખુલવાવો.

સીપાઈ—બોત અચ્છા જહાંપનાહ, (બોલાવી હાજર કરેછે)

(ખુદાની બંદગી કરેછે.)

બાદશાહ— સારંગની ગઝલ.

(શેહેર અંગાસો યું ઝુરે થારી ફોજ ઝુરે મહારાજ. એ)
 રખો ખુદા મુજકો સલામત, મેં અંદગી કરે તેરી.
 મેને હારા સાત દેસે, રહેમ નહીં તેરી. રખો.
 ગીઝની તખ્તે મેં હું ગોરી, હીંદ ધરા ઘેરી;
 પૃથ્વીરાજ વો આલમમેં, નાગ બડા ઝેરી. રખો.
 હુવા સમે હીંદુકા હાકીમ, વન કીયા વેરી;
 બોલાબીમ મહો આઝીને કનોજ ખખેરી; રખો.
 ગાવળંકોંડા છને ઘેર્યા, હીંમતસે હેરી;
 સારી આલમ કીની ચકવે, મરદ કીયા મેરી. રખો.
 વો ખુદા મેરીપર નેક નીધા રખો આર પૃથ્વીરાજ રૂપી
 પલક દરીયાવ તરી પહીલે પાર પુચાઇ દો. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૧૭ મો.

સ્થળ—દીલ્લીમાં પૃથ્વીરાજના મેહેલમાં આવીને પૃથ્વીરાજને.

શીષાર્ધ—કાંતો શાહખુદીન ગોરી સાથે લડાઇ કરો નહીં-
 કર દીલ્લી છોડી ચલ્યા જાઓ.

(એમ કહી જાયછે)

પૃથ્વીરાજ પોતાની સ્ત્રી પાસે યુદ્ધમાં જવા રજૂ માગેછે.

સંયોગતા—(ગોપીચંદ લડકા નેગી હોજારે તજદે રાજને)

યુદ્ધ કરવા તમને, નહીંરે જવા દઉં અરે નાથજી;

પૃથ્વીરાજ—નવ યુદ્ધ કરે તો, લાજે ચહુઆણુ કેરી જતજી;

જનુંની લાજે આજ જગતમાં, જો યુદ્ધે ન જવાય;

કીર્તિ કેરા થાય કાંકરા, સીંદ છુપી કેમ જાય. નવ.

સંયોગતા—ઉતર હીંદુસ્તાન ભણી જે, હીંમ પંથ પરવીન;
કંદ મૂળ ફળ અહાર કરીને, દુઃખે કાઢશું દીન. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—દુશ્મનનું દળ આવી પહોચ્યું, ઘેરું દીક્ષી શેહેર;
બંડ ખોરને હાથ બતાવું, વાળું જઘને વેર. નવ.

સંયોગતા—જીવતા નરને રાજ જડેછે, નથી મુવામાં માલ;
દીક્ષી છોડી જવું દક્ષીણ, પ્રજા તંણા પ્રતીપાળ. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—આવળ ચાવું નહીં આરેશમાં, જે મુખ ચાવ્યાં પાન;
કીર્તી કીધી કોટ વસા મેં, હસાચુ હિંદુસ્તાન. નવ.

સંયોગતા—સમાચાર સારાના પુછે, સહાસ કરે નહીં કામ;
વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ, કેમ સુઝીછે શામ. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—નાવ કીનારે આવી નીસર્યું, કેમ હુઆવું આજ;
જશને માથે પડે જીતીયાં, જય જગતમાં લાજ. • નવ.

સંયોગતા—વહા ગયા સતયુગના વારા, ખ્યારા મારા પ્રાણ;
એ અરજીનનાં એ હતો ભાથાં સ્વામી ચતુરમુખળ. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—સૈન્ય માંહી જેમ સાવજ ઠેકે, કુદી પેકું આવાર;
શાર્દૂળ કેદ કર્યા કેમ જીવે, ખ્યારી પ્રાણઆધાર. નવ.

સંયોગતા—હા કહેતાં નથી જીભ હાલતી, નાથી નાક કપાય;
મહાસાગરની માંહી માહરું, ઝાઝઝપાટા ખાય. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—નાવ સસકો નીત ચલાવું, ઉતરું ભવજલપાર;
ક્ષણભંગુર આ દેહ ક્ષણમાં, નાશ થાય નિરધાર. નવ.

સંયોગતા—ડમર ડોલ મુજ દીલ થાયછે, ચીત ચડ્યું ચક્રોળ;
શું થવું અને શું થશે અરે, પડીયા પુરણ રોળ. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—કોની પરીયા કોની તરીયા, કોનાં માને આપ;
આખર વખતે જેવું એકવું, પ્રગટે પુન્યને પાપ. નવ.

સંયોગતા—ઉદય અસ્તને અસ્ત ઉદય છે, ખીલે તે કરમાય;

(૫૬)

હરપ શોકની નદીયો વહેછે, કાળ સર્વને ખાય. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—ધ્રુવચળે મેરે ડગેસરે મહીજળ મેલે માણ;

ખરી ક્ષત્રીની વટ ન છોડું, સાવજવંશ ચહુઆણ. નવ.

સંયોગતા—હું રાકોડ તણીછું પુત્રી, રણમાં આવું સાથ;

પ્રાક્રમ માઈ પુરણ આજે, બતાવું મારો હાથ. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—કૌરવ પાંડવ રામ કૃષ્ણજી. યુધ્ધ કલંકી વ્યાસ;

બુદ્ધ વખત નવ હોય જીવતી કદી કોઈની પાસ. નવ.

સંયોગતા—પ્રાણનાથ આ પૃથ્વી ઉપર, નામ તેહનો નાંશ;

ધજા સો પજા લજા સો પજા, એજ નીયમ અવીનાશ. યુદ્ધ.

પૃથ્વીરાજ—પ્રણામ મારી ખ્યારી તુજને, વળી લગાડ ન વાર;

પ્રણામ મારા ભરતખંડ કદી, પ્રણામ છેલ્લી વાર. નવ.

સંયોગતા— ખીરહ બારમાસીનો રાગ.

પ્રાણપતી નથી યુદ્ધ કરવાને જીવું, માઈ વચન ધરો મનમાંરે;

દીલ્લીનું રાજ જો જાંચ સદાવડું, તેનો સોચ નથી તનમાંરે. પ્રાણ.

સેન્યા આપણી છેદન થઈછે, તે વીચાર નથી તંમનેરે;

એ અરજીનનાં એ હતાં બાથાં, કેમ નીરાશ કરો અમનેરે. પ્રાણ.

હીંદુકુશની હાલ ચુકાછે, હીંમાળયમાં ચાલો તમેરે;

જઈ જોગીને વેશે ફરશું, સંકટ સુખ દુઃખ દેહ સમેરે. પ્રાણ.

માનો મારી વાત ખરેખર, ખાસી અપૈયો જપેછે પતીરે;

હિરવાનો આરોગો તો, આપણને સુખ થાય અતીરે. પ્રાણ.

બનઝારો.

પૃથ્વીરાજ—નવ બોલો મારી ખ્યારી, જહં જીવતર માઈ હારી;

મરવું માણસને માથે, છે એકજ વારની વાતે;

અપકીર્તી થાય અમારી, નવ બોલો મારી ખ્યારી;

(૫૭)

સીંહ શીર ગર્જના કરેછે, માથું પટકીને મરે છે.
ચારો નવ જાય વીસારી, નવ યોલો મારી પ્યારી.
ધમ્યું કંચન ધુળ ન કરીયે, લડવાની હીમત ધરીએ,
નીશ્વય જાણી હ્યો નારી, નવ યોલો મારી પ્યારી.
તરછોડી જાય છે.

પ્રવેશ ૧૮ મો.

સ્થળ—પૃથુરાજની કચેરી.

પૃથુરાજ—(સર્વ સુરા પાસે એકઠા કરી.)

રાગ ક્ષત્રી કલ્પકનો.

અરે સુંણો શાણા સરદાર, ધરતીનો નથી કોઈ ધણીરે;
હવે લડવા થાઓ તપ્યાર, ઉતારો એતું અહીં પાણીરે,
થયાવેન વીશ્વંભરનાથ; ધરતીનો નથી કોઈ ધણીરે;
સુરરાય હીરણ્યક્ષનો સાથ. ધરતી૦
જળરાયને વામનરાય. ધરતી૦
માનધાતા મરી ગયો માંય. ધરતી૦
જળધરને પરશુરામ. ધરતી૦
જીઓ લકેશરને રામ. ધરતી૦
દુર્યોધનને અરજુન. ધરતી૦
મોટા જોગી જતી મહા મુન; ધરતી૦
મરવું છે એકજ વાર. ધરતી૦
શુરા છુપે ન રણમોઝર. ધરતી૦
(ચાલો ચાલો ચાલો આજ એ રાગ)

(૫૮)

પૃથ્વીરાજ—નીમકદલાલી નોકરો, તૈયારી યુદ્ધની કરો;
 ક્ષત્રીનો ધર્મ છે ખરો, બળવો ખરેખરો.
 (ગાતા ગાતા જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૯ મો.

સ્થળ—મેદાનમાં.

પૃથ્વીરાજ—અરે ચંદ હવે આપણું વાજંત જે લડાઈનાં
 છે તે તૈયાર કરી ચેદ્ધાએને જલદી બોલાવી વાજંત શરૂ કરો.

ચંદ—બહુ સારું મહારાજાધીરાજ તમામ લશ્કર તૈયાર છે.
 લડાઈનાં વાજંત શરૂ કરો. ? (વાજંત વાગવાથી અલખવીર શં-
 કરનો ગણવીર ભદ્ર નીંદ્રામાંથી જાગી ઉઠે છે અને પર્વત ફાડી બ-
 હાર નીકળે છે. અને)

વીરભદ્ર—શાખાશ. શાખાશ. વીરપુરૂષ શાખાશ.

ચંદ—(વીરભદ્રને) તમે કોઈ દેવગી માણસ છો અહીં.
 કેમ પધાર્યા અને આનું પરીણામ શું થશે વળી આપનું નામ હામ
 મેહુરબાની કરી બતાવો એવી ઉમેદ છે.

વીરભદ્ર—હું શંકરનો ગણધુ' દક્ષ પ્રજાપતીનો યજ્ઞ બ-
 ગાડી શંકર પાસે ઉંધ માગી હતી મહાદેવે કહ્યું કે તને ઉધમાંથી
 જગાડશે તેનું રાજ જશે માટે હું કહું છું તે એક ચીતથી સાંભળો.

ચાપામ ત્રીતાળીની.

મ્લેચ્છ દળનું જોર ફાવશે, દીક્ષી સ્થીર નીર્જય નહીં રહેશે;
 તે તોડશે દીક્ષી આજ, તેમાં હારશે પૃથ્વીરાજ;
 બંધીવાન કરી લઇ જશે, ગોરીવંશ આવીને ફેલાશે;
 કીલ્લા દેવળ નાખશે ત્રોડી, પછી મુગલ આવશે દોડી.

ખસો વર્ષે ટકી કરી રાજ, સાચી બીના સુણો હે મહારાજ;

હીંદુના કરશે યુરા હવાલ, હણી પરણશે હીંદુની બાળ.

પછી દક્ષીણથી દળ આવી, તેતો કદી નહીં જન્ય કાવી;

પછી ટોપી થશેજ તૈયાર, ઈલમ કલમ ચલાવી અપાર.

ત્રીયારાજ તેનું કહેવાશે, હીંદુ તુરં તેથી નારી જનશે,

અદલ તોળશે આવી ન્યાય, માંદો માંહી થશે અન્યાય;

બદ્ધ કામુલવાળાને ભટ્ટી, દોડલી તોડશે એ ખટપટી.

ઉદયપુર વાળા આવી અત્ર, રાણોજીજ દળાવશે છત્ર;

તે પાંત્રીશ વર્ષ ભોગવશે, અજમેરના પીર જાગશે.

પછી તું વર રોકોડ અંત, પ્યારો ચત્રાવશે તે પંથ.

(એટલું બોલી ગયું ચાલ્યો જન્ય છે ને પૃથ્વીરાજ ઉદાસ થાય છે એટલે ચંદ તેને ધીરજ આપે છે.)

ચંદ— (અંધબીચ મહોબત તોડી એ રાગ.)

વચનો તે ફગદાઇ થશે, હે ધૈર્ય ધરો મહારાજ;

દુઃખના દીવસો, (ર) તે આધા ઠેલી આજ. ટેક.

છે જગત જુદું, (ર) આ કાગળની ખુલવાડી;

નહીં ખુલની બાસ લગારે, દેખો દાગી દાડી.

ચાતક ચકવા, (ર) ને ચતુર ચીત ઉદારા;

ખર ધુધુ ને મુરખ મનુખ તે, તણે સુવે નીજ વાસ.

ગુજરે દિવસો, (ર) જે સુખ દુઃખ કેરા જ્યાંધ;

વખત જોઇને સદા વરતવું, વિશ્વ ગવાય વધાઇ.

કરે નહીં નીંદ્રા, (ર) પ્રખ્યાત થવા શીર પટકે;

પ્રીત વછોયાં બહુ રણાંને, વેર ધણાં શીર ખટકે.

બનવા કાળે, (૨) બુદ્ધિનું નહીં કંઈ કાળ;
કીર્તી કેરા કેટ ચણાવે, હંમે રાખી હામ.
નથી અમર દેહ, (૨) છે પાણીનો પરપોટો;
પંચ ભૂતી તે આસ પતાવે, ખેલ કરાવી ખોટાં.

પૃથ્વીરાજ— હુમરી ભેરવીની ચાલમાં.

(મેંતો શેજરીયાંપે ભુલી મોરા દે કુંગના એ રાહ.)

પ્રભુ ચાયસો કરે એક પલમેં, જળની જંગોપર સ્થળ જમાવે;
પ્રભુ ચાયસો કરે એક પળમેં. ટેક.

ભુટ્ટી બાજી બજો જગત આ, દુઃખરૂપ બજો દીવમેરે. પ્ર૦
પાપ પ્રલય કર હે પરમેશ્વર, ઝાઝ ઉતારો ભવજલમેરે. પ્ર૦
અંકલખેલી અમને ઉગારો, શાંત કરો સુદલ મેરે. પ્રભુ૦
ભીખન શેવક ભાવ થકી કહે, રહું હું હૃદય કમલમેં રે. પ્રભુ૦

ચંદ—

આશાગોડી.

પડે વખત ન્યારે માથે પ્રાણીપર, પડે વખત ન્યારે માથે.
રહે ન કયાશ વખત પડે ત્યારે, સંકટ સેહેવું જાતે. પ્રાણી૦
રામ ગયા વનવાસ સીતાહરી, વીતી બહુ વાતે. પ્રાણી૦
ચીર હૃદય પંચાળી સભામાં, પ્રભુ પુરે બઝી જાતે. પ્રાણી૦

દોહરો.

દીન પલટયો પંચટી ઘડી, પંચટી હૃથ્ય કમાન;
પીયલ ઈહીજ પારખ્યું, દીન પલટયો ચહુઆન.

માટે વખત નોઈ જોમ કીર્તી વધે તેવો રસ્તો જ્ઞાની પુરપતે
જાતવો નોઈએ હું દેવીની પુજા કરવા બહુજું તે પાછો હમણું
આવુંજું તમે યુદ્ધની તૈયારી કરી થોદાને તથયાર રાખજો.

(૬૧)

પૃથ્વીરાજ—અહુ સાઈં હવે તમે પણ પધારો અનયા કાળ .
આગળ કોઈની યુદ્ધિનું જોર ચાલે તેમ નથી.

(ચંદ જાયછે સારંપછી)

અરે દુશ્મનનું દળતો લગભગ આવી પહોંચ્યું શું જોઈ રહ્યાછે

(ચાલો ચાલો ચાલો આજ એ રાગ)

નીમકહલાંલી નોકરો, તૈયારી યુદ્ધની કરો;

ક્ષત્રીનો ધર્મ છે ખરો, અખવવો ખરેખરો,

ચામુંડરાય—આણુ મારું છે અમુલ્ય, હમણું કાઢી નાખું ધુળ;

આપ પરથી માથું ડુલ, રામ આણુ કેરી તુલ.

પૃથ્વીરાજ—હરામી છે હાંડુલીરાય, ચાડી એની પાસે ખાય;

મારવા મને ઉપાય, એણે મેળ્યો છે સદાય.

હાંડુલીને મારો પેહલો, મનના વીચાર મેલો;

ત્રાણીને સરીતા રેલો, છેલ્લો આજ ખેલખેલો.

(એટલામાં શાહપુદીનનું ઘસકર ગાતું ગાતું આવે છે.)

રાગ ઉપરનો.

સર્વે—લડો લડો કતલ કરો, દુશ્મન સામે ના ડરો;

ચલાઓ ખોતલે શરો, ઝટકા તીરો અંદુક છરો;

હે મોખુદ વો મેદાન, ક્ષત્રીકા નીકાલો જાન.

શર કરો વો હીંદુસ્થાન, રાવ હે બડા મસ્તાન;

સખકા પાની જીને કિતારા, સાત દરે મેરેકું મારા;

આ ચુકા અખ મેરા વારા, મારડાલો શીરોઈકી ધારા.

ખંતે સામસામાં કડોર વચન કાઢી યુદ્ધ કરેછે તેમાં ચામુંડ-

રાય આણુ મારેછે તેથી હાંડુલીરાય પડેછે તેની સાથે ચામુંડ પણ

પડે છે કેમકે પ્રતીજ્ઞા ત્રાડી વરદાન હતું માટે.

પૃથ્વીરાજને બાંધી ગીજની લલ્લ જાય છે.

પ્રવેશ ૨૦ મો.

સ્થળ—ગીજનીમાં શાહપુદીન પાસે ચંદનું જતું અને પ્ર-
થીરાજને મળવાનું વચન લેવું.

શાહપુદીન—શીપાર્થ પૃથ્વીરાજકું મનમુત રખા હે મગર
હસ્તી આંખાં ફેાડ ડાલો મસ્તી કરે નહીં ઈસ બાસ્તે. ઝોર ઈસકા
ગલામે તોગ ડાલો ઝોર હાથ પાઉમેં જોડી ડાલો.

શીપાર્થ—બહોત અચ્છા જહાંપનાહ. (ગળામાં તેગ ના-
ખીને) આપકા ફરમાન મુજબ કીયા હે મગર ચંદ બાટ આપકી
આગે આનેકી રજા મંગતે હે બાસ્તે કયા હુકમ ફરમાતા હો.

શાહપુદીન—ચંદ બાટકું ખુશીસેં આને દો.

(ચંદ આવે છે આવીને કવીત બોલેછે.)

સવૈયો.

કુપાત્રકી પ્રીત કહા, ખાત્ર ખીન ક્ષેત્ર જેસે;
મહોબત ખીન મીત્ર કહા, ચીતહુ ન આનીએ;
મુઠ્ઠે ખીન મર્દ કહા, સુરત ખીન નારી જેસે;
હસ્તી ખીન હોદ કહા, તોપાં ખીન ફોખ જેસે.
અર્ધ ખીન કવીવાકુ પશુકર પીછાનીએ;
કહેત ફકીરંદીન, સુનહો ચતુર સુખન.
માનસકા તોલ એક બોલમાં પીછાનીએ.

દેહાહરો.

પતળે જેના પાગીયા, ધકો ધણીને થાય,
હીંદુસ્તાન ધણીધરા, રણમધ્યે રંડાય.

જેર ઉદય અસ્ત થયા કરેછે પણ હવે મને મારા રાજ પૃ-
થીરાજની એક વખત મુલાકાત કરાવો એવી મારી માગણીછે
જહાંપનાહ આપકી યરાયર કોઇ છે નહીં પણ મારું છેવટ
બોલવું એમ છે કે આપને પૃથીરાજે સાતવાર બાંધી છોડી મેલ્યા
હતા બલકે તેના પ્રાક્રમની હું તારીફ કરવા અશક્ત છું હોય મા.
ણુસને માથે ગુજરતી આવેછે માટે જહાંપનાહ મને એકવખત
પૃથીરાજની મુલાકાત કરાવો એવી આપસાહેબ પાસે છેવટ માગણીછે.

શાહબુદ્દીન—શીપાઈ ઇસ્કું પૃથીરાજ આગે લેજનઓ યૌર
દોકલાક બાત કરાકે પીછા-ધંધર લાઓ ?

શીપાઈ - બોત અચ્છા જહાંપનાહ (ચડો ચંદ ભાટ મેરી
સાથ.) (જાયછે)

પ્રવેશ ૨૧ મો.

સ્થળ—કેદખાનું, પૃથીરાજ સાથે ચંદની વાતચીત, ચંદ
અંદર જઇને તમામ હાલત જોઇ દીવગીરીમાં.

ચંદ—

સોરઠો.

નાગણ કંડીયે નાખીયે, હાથી હડમાં હોય,
કાંડી પાંજર કોય, સાંભળી નોતી સુરીયા.

અહા શું વખત છે જેના દેખવાથી દુશ્મન થર થર કંપી
દુનીયામાં ગીરી ગફાઓ ગોતી સંતાઇ વૈરાન જંગલમાં વીખુટા વસે
છેજેનો તેગથી દુશ્મન દયામણુ એહેરે આર્જવતા કરતા અને કા-

યરો કંપના તે આજે કેશરીસીંહ સાંકળેલો છે. હાય! શર્વ શક્તી માન તેં આ મારા રાગને કેવી હાલતમાં કર્યો. અરે ચંડાળોએ તેને નીર્દયપણે બંને ચક્ષુઓ ફેડી નાખેલી છે. અરેરે! જે કંઠમાં લીલમના હાર પહેરતા તેજ કોટમાં તેજ લટકાવી દીધેલ છે. હાય જે હાથમાં શમશેરનો સપાટો ચાલતો તે હાથ આજે કપ્પજ કરી બેડીઓ ઘાલી ખરેખર દીલને દગ્ધ કરે છે જે પગમાં સુરાતનનું જોર હતું તે પણ પુરી દશામાં બંધનમાં પડ્યું. ખરેખર ઈશ્વરે આ અનહદ દુઃખમાં ખામી રાખી નથી. શું આ જીભે વર્ણવું અરે વખત વખતરે વખત શું કહું. અરે સાવજ પાંજરામાં પડેલો મારું દીલ ઘણું ઉદાસ થાય છે. માટે પૃથ્વીરાજ હું આપનો ચંદ્ર છું. તારા રાજમાં ખાધેલું નીમક હક કરવા અને આ હાડપીંજ તને અર્પણ કરવા દુઃખમાં ભાગ મળવાનેજ માટે અહીં આવેલ છું. ગંદી કાયાનો ગારબો નથી વળી આપનું મોત તુરકડાને હાથે ન થાય તેટલા માટે હું તને નીશાની આપું તે પ્રમાણે તવા ઉપર ધ્યાન કરી અત્રાજપર ઘા કરી બાદશાહને ઉડાવી મુકજે. આ મારું વચન યાદ રાખજે પૃથ્વીનાથ.

પૃથ્વીરાજ—બહુ સાં મારા પ્યારાચંદ આપત્તી વખત ઉભુ રહેવું એ નીમક હલાલી નોકરનું કામ છે. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૨૨ મો.

સ્થળ—શાહપુદીનની કચેરીમાં ચંદ પાછો આવીને.

ચંદ—

કવિત.

જલજીન કુપ કહા, બીના લેગ ભુપ કહા;

લગ્નજીન બીન રૂપ કહા, ત્રીયાકો બખાનવો;

(૬૫)

કલરકો ખેત કહા, ગુનકાસે હેત કહા;
પુતતો કપુત કહા, હુબ્યો કૃત્ત જનવો;
તપસી સંયોગ કહા, બીન ત્રીયા ભોગ કહા;
કોન કોનકું બખાનું, ડારટોરો જનવો;
ગાંડુ કે ગંડીયે, ગંડીયે કે ગેમાર,
કવી ગંગ જેસો ગુનીવાકું, કેદમેં પીછાનવો.

સોરઠો.

જળ મધરને જળવે, અવગુણ કરે અપાર;
વડા ન હોય વિકાર, શાયર પેટો શુરીયા.

અરે શાહપુદીન ગોરી શાઆસ છે તને અને રાજને આજે.
તારી બરાબરીયો જોડો હું પૃથ્વીપર કોઈપણ દેખતો નથી. તેં પૃ
થીરાજ જેવા મહા પ્રાક્રમીને કેદ કરી આંખો ફેડી તોપ ગળામ
લટકાવી દીધી છે ખરેખર તેં સાવજનો શીકાર હાય ક્યો પણ
મને પૃથીરાજનાં પ્રાક્રમ હરઘડીએ યાદ આઆ કરે છે માટે આપ-
ની મરજી હોય અને બરાબર ખ્યાલ જોવો હોય તો તેને અહીં
જોલાવીએ તે બંધનમાં છે એટલે આપણને કંઈ નુકશાન નહી
કરે ફક્ત જીવ ખુશી કરવા તેનું પ્રાક્રમ બતાવશે. માટે લોહાના
સાત તવા લટકાવો અને તે તવા અંધ છતાં વીંધી નાખશે.

ખાદશાહ—(હસીને) અચ્છા શીખાઈ તવા લટકાવો.
ઓ પૃથીરાજકું લાઓ.

શીખાઈ—ખોત અચ્છા (તવા લટકાવે છે)

પ્રવેશ ૨૩ મો.

સ્થળ—મેહેલ પાસે.

અંદ—(ખાદશાહને) જહાંપનાહ આપ હુકમ કરો તો હું તેને

તવાનું પ્રમાણ બતાવું.

શાહબુદ્દીન—ખોત અમ્મણ બરાબર બતાવો.

ચંદ— **રાગ ક્ષત્રીકલંકનો.**

રામે માર્યો લક્ષ્મીચરણ તે બાણ તમે હાથે ધર્યુંરે;

શીવે માર્યો ત્રીપુરા શુર ત્યાંય, તે બાણ તમે હાથે ધર્યુંરે.

શીશ કર્ણનું છેલ્લું અરબુન, તે બાણ

વીંધ્યો લક્ષ્મણે ભમર તરન. તે બાણ

માટે ચોટ ન ચૂક ચહુઆણ. તે બાણ

ખોટો તવો આપું એંધાણ. તે બાણ

દાહરો.

ચાર વંશ ચોવીશ ગજ, અંગુળ અષ્ટ પ્રમાણ;

એતેપર સુલતાન હે, મત ચુકે ચહુઆણ.

(ચંદ કેટલાક કવિત બોલે છે) પછી પૃથ્વીરાજે અવાજ ઉપર બાણ માર્યું સારે શાહબુદ્દીન ગોરી ગબડો પડ્યો પછી ચંદ અને પૃથ્વીરાજે બંનેએ ખોત ખોતાના ગળામાં તલવારો ફેરવી દીધી.)

પ્રવેશ ૨૪ મો.

સ્થળ—દીલીમાં સંયોગતાનો શયન ગ્રહ. એક માણસ આવીને.

શીપાર્થ—પૃથ્વીરાજ ગીજનીમાં દેવલોક થઇ ગયા તેની સાથે ચંદ પણ વૈકુંઠ ગયો. (સાંભળીને)

(સંયોગતા વીગરે દાસીયો મળીને.)

મરશીયો.

હાય હાયરે, દીલ્લીનો દીનકર આથમ્યો;

દીલ્લીનો દીનકર આથમ્યો, મારા શોક શરીરનો નળય સહોરે;
 પરદેશે પ'ખીડું ઉડી ગયું, તેને બેઠાનું વક્ષ સુનું થયું;
 નેમ પાણીનું પુર નળય વહ્યુંરે; હાય હાયરે.
 મધ્ય દરીયામાં નૌકા ડુખીયું, ધન દોલત સર્વ હરી ગયું;
 ધાંક જીવતર ઝેર આજે થયુંરે; હાય હાયરે
 એણે કેંક રાજને હરાવ્યા, ફરી દુશ્મન સામે ન કાવ્યા;
 સુખ આપીને સ્વર્ગ સીધાવ્યારે; હાય હાયરે;
 ખંડ ખોરોને ખાંધી માર્યા, સાતવાર શાહપુદીન હાર્યા,
 બીખન ભરત ભુમીએ સંભાર્યારે. હાય હાયરે.

સંયોગતા— આશાવરી જોગીયો.

માંડયુ જે મારા કીસમતમાં, એજ બન્યું આ વાર;
 પ્રાણનાથ વીના આ પૃથ્વી, સુનોછે સંસાર.
 માર્ગ દેતું ધરતી માતા, સમાવું આ શરીર,
 ધમ્યું સોતું ધુળ મળીયું. સંકટ આવ્યું શીર.
 હોંદ રંગણે શાણી સહીયર, દીલ્લીઓ દિલદાર;
 અસ્ત થયોછે સુખનો સુરજ, અરે સખી આવાર.
 ભવસાગરની ભારી નદીયાં, જીવતું મારું ઝાઝ;
 અધખીય નાવ ધકાવ્યું ધધ્ધર, પુરી કરી તે આજ.
 સતી થાવું સરવે દેખો, છુટા મેલી કેશ;
 શંકર વુજને શીશ નમાવું, હોંશ ધરી હમેશ.

રોષસીન પડે છે.

(૬૮)

હાહરો અથ કત્તી વિષે.

સા મી સ હો દરથી વસું, પ્રાચીન ગામ શીહોર;
ર સ્વા વ ર હે મરામ પતી, ગૌતમ શી ધમધોર,
સ્વ રા જી વા ત ઉદોગની, શંકર લે સંભાળ;
ત મ શી પ જાણી તુટહે, થાળે દીન દયાળ.

(સર્વ પાત્રો.)

(જોડી તમે ના જોઈ માડી. એ રાગ.)

ખેલ થયો પુરણજન ઓતા, (૨)

ધણી ખુશીથી ઘેર પધારો, હોંશી જન જોતા;

મતી છે અદ્ય અતી મારી, (૨)

ભુલ ચુક કરી માફ સમાજન, લેશો સ્વીકારી;

ધન્ય પૃથ્વીરાજ શુરો ધારી; (૨)

નીતી કેરું નાવ ચલાવ્યું, ભરતખંડ મારી,

પધારો ઘેર સુખે પ્યારા; (૨)

ભીખન કહેછે ભાવ ધરીને, મીત્ર પ્રીય મારા.

[સંપૂર્ણ]

તહેર ખખર.

આ બુક બાવનગરમાં પ્રસીદ્ધ કર્તા પાસેથી તથા નીચે
સળેલા ઠેકાણેથી મળશે.

મુઆજ. જમનાદાસ બગવાનદાસની દુકા. પાસેથી.

„ ફકર વશનજી પ્રમાનંદ ચાહેવાળો પાસેથી.

„ હીમતરામ છવતરામને ત્યાંથી.

સીહોર. નંદલા ત્રીભોવન તથા અબ્દુલા કાશમને ત્યાંથી.

અમદાવાદ. માસાદેવ સમચંદ્ર બુકશેલરને ત્યાંથી.

તલાળા. મેહેતા શામજી ગાંડાને ત્યાંથી.

પાલીટાણા. શા. જરહા મોતીને ત્યાંથી.

નંતપોર. મેમજી. તૈયબ અબ્દુલ બુકશેલરને ત્યાંથી.

જુનાગઢ. ગોર્વાદજી નાનજી બુકસેલરને ત્યાંથી.

અમરેલી. જોસી. કામેશ્વર આંધવજી પાસેથી.

લીમડી. હગન શંગજી. બુકસેલરને ત્યાંથી.

પદવાણ. દવ જગજીવન પ્રાગજી. બુકસેલરને ત્યાંથી.

એ સીવાય ખીજને ત્યાં બુકશેલરો પાસેથી મળશે. તથા
શેખાના દરવાજો મોદી મગનલાલ જેસંદ પાસેથી.

અબ્દુલ હુસેન આદમજી—બુકસેલર બાવનગર.

